

Potencijali razvoja zdravstvenog turizma u Istri - primjer Istarskih toplica

---

Lušetić, Karin

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:437343>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
PREDDIPLOMSKI INTERDISCIPLINARNI STUDIJ
KULTURA I TURIZAM

Karin Lušetić

**POTENCIJALI RAZVOJA ZDRAVSTVENOG TURIZMA U ISTRI –
PRIMJER ISTARSKIH TOPLICA**

Završni rad

Pula, kolovoz 2022.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
PREDDIPLOMSKI INTERDISCIPLINARNI STUDIJ
KULTURA I TURIZAM

**POTENCIJALI RAZVOJA ZDRAVSTVENOG TURIZMA U ISTRI –
PRIMJER ISTARSKIH TOPLICA**

Završni rad

Studentica: Karin Lušetić

Matični broj: 0303091309

Studijski smjer: Kultura i turizam

Kolegij: Posebni oblici turizma

Znanstveno područje: Interdisciplinarne znanosti

Mentorica: doc. dr. sc. Nataša Urošević

Pula, kolovoz 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

_____

1. UVOD	
2. OPĆA OBILJEŽJA ISTARSKIH TOPLICA	1
2.1. Povijest razvoja Istarskih toplica	1
2.2. Aktualne strategije i ciljevi budućeg razvoja Istarskih toplica	4
2.3. Turistička obilježja Istarskih toplica.....	5
3. PONUDA ISTARSKIH TOPLICA.....	7
3.1. Prirodni ljekoviti čimbenici.....	8
3.2. Ljekovita termomineralna voda	9
3.3. Metode fizikalne terapije	11
3.3.1 Dodatna ponuda Istarskih toplica.....	12
4. ZDRAVSTVENI TURIZAM ISTRE.....	12
4.1. Status zdravstvenog turizma u gospodarstvu Istre	12
4.2. Primjeri dobre prakse	14
4.3. Istarske toplice kao promotor zdravstvenog turizma Istre	17
5. ISTRAŽIVANJE POTENCIJALA RAZVOJA ZDRAVSTVENOG TURIZMA U ISTRI.....	19
5.1. Istraživanje stavova ključnih dionika.....	19
5.1.2. Povijest turizma lječilišne destinacije.....	19
5.1.3. Prirodni ljekoviti činitelji	22
5.1.4 Razvojni izazovi i potencijali Istarskih toplica	23
5.1.5 Struktura gostiju i budućí planovi razvoja.....	24
5.2. Analiza rezultata istraživanja	25
6. ZAKLJUČAK.....	30
LITERATURA.....	32

1. UVOD

Predmet ovog rada su potencijali razvoja zdravstvenog turizma u Istri s posebnim osvrtom na Istarske toplice. Svrha rada jest analizirati postojeće resurse te ukazati na potencijale za budući razvoj kako Istarskih toplica tako i zdravstvenog turizma u Istri. Cilj ovog rada je elaborirati stanje zdravstvenog turizma na primjeru Istarskih toplica te istražiti mogućnosti razvoja temeljenog na bogatoj lječilišnoj tradiciji i jedinstvenim prirodnim ljekovitim činiteljima.

Polazna hipoteza je da Istarske toplice imaju veliki potencijal za razvoj zdravstvenog turizma, temeljen na bogatoj lječilišnoj tradiciji i prirodnoj ljekovitosti vode, međutim usprkos razvojnim resursima toplice ne ostvaruju svoje potencijale zbog zastarjele ponude, neadekvatne promocije i nedovoljnih ulaganja u lječilišnu i turističku infrastrukturu. Druga hipoteza glasi kako je neophodan preudvjet za razvoj Istarskih toplica ulaganje u turističku, prometnu i lječilišnu infrastrukturu.

Navedene teze kreću od činjenice kako je zdravstveni turizam u Istri nedovoljno razvijen, unatoč iznimnom potencijalu, dok Istarske toplice, unatoč lječilišnoj tradiciji, prirodnim resursima termomineralne vode i fanga te drugim ljekovitim činiteljima nemaju dovoljnu prepoznatljivost zbog zastarjele ponude i neadekvatnih investicija.

Za potrebe istraživanja proučena je stručna literatura, internetski izvori i baze podataka te su provedeni intervjui s ključnim dionicima. Metode korištene u radu su: metoda analize, sinteze, deskripcije, komparacije, kompilacije i metoda intervjua.

Završni rad sastoji se od sedam poglavlja. U uvodnom poglavlju navedeni su opći podaci o radu; predmet rada, ciljevi i svrha, hipoteza te struktura rada. U prvom poglavlju elaborirana su opća obilježja Istarskih toplica, povijest razvoja Istarskih toplica i njihov značaj, kao i strategije i ciljevi djelovanja te turistička obilježja Istarskih toplica. Drugo poglavlje obrađuje ponudu Istarskih toplica sačinjenu od prirodnih ljekovitih čimbenika, ljekovite termomineralne vode, fizikalne terapije te dodatnih sadržaja. Sljedeće poglavlje bavi se zdravstvenim turizmom Istre, njegovim statusom u gospodarstvu, primjerima dobre prakse lječilišta te utjecajem Istarskih toplica na zdravstveni turizam Istre. U petom poglavlju predstavljene su rezultati istraživanja i analizirani intervjui sa ključnim dionicima te su prikazani budući planovi razvoja. U zaključnom poglavlju predstavljene su rezultati istraživanja i spoznaje do kojih se došlo tijekom pisanja rada.

2. OPĆA OBILJEŽJA ISTARSKIH TOPLICA

U ovom poglavlju bit će predstavljen povijesni razvoj Istarskih toplica, njihova turistička obilježja te aktualne strategije i ciljevi budućeg razvoja.

2.1. Povijest razvoja Istarskih toplica

Istarske toplice nalaze se u dolini rijeke Mirne, u blizini Motovunske šume iz koje izvire ljekovite vode. Zaštitni znak toplica predstavlja stijena Gorostas, visoka 85 metara, ispod koje se nalaze toplice. Vrh stijene pruža nezaboravan vidikovac koji se proteže prema rijeci. Stijena Gorostas zaslužna je za nastanak najljepših legendi Bujštine. To su legende o lijepoj djevojci Mariji i legenda o Bolašu (Općina Oportalj, 2022.).

U podnožju stijene nalazi se izvor sumporne, termalne, radioaktivne vode pod imenom Sveti Stjepan, nazvan po ostacima crkve koja je smještena na stijeni, dok se u blizini nalaze prapovijesne građevine i rimske utvrde (Car, 2010., 63-64).

Istarske toplice bile su poznate još za vrijeme rimske vladavine u Istri. To je bilo mjesto obavljanja osobne higijene i kupanja, a dokaz toj pretpostavci su rimske spomen ploče i novac otkriveni u neposrednoj blizini toplica. Dolina rijeke Mirne se u to vrijeme koristila kao trgovački i strateški put. Rimljani su gradili civilne i vojne objekte kako bi osigurali put te širili vlastitu kulturu. Povjesničar Morteani ukazuje kako je plovni put, koji je prolazio dolinom rijeke Mirne, bio sagrađen prije dolaska Rimljana i služio radi pristupačnosti morskim prilazima (Janko i Strčić, 1968., 48).

Ljekovitost voda prepoznata je u dalekoj povijesti. Prvi dokumenti o ljekovitosti vode i samih toplica potječu iz 1650. kada je novigradski biskup Tomassini napisao: „U motovunskim šumama izvire topla voda sa sumporom, čiji se potok ulijeva u rijeku Mirnu“ (Marić, 1962., 199-217). Navodi kako pod ruševinama postoji litica koja se spušta u dubinu 208 koraka, približno do razine doline i u podnožju izvire sumporna mlaka voda (Intervju s voditeljicom TZ Općine Oportalj, prilog 1).

Doktor prava, Nicolò Manzuoli, 1611. zapisuje kako se u blizini naselja Zrenj u podnožju brežuljka nalazi sumporna i smolasta voda koja izvire te liječi svrab i slična oboljenja. Zapis Prospera Petronia govori kako u dolini Motovuna teče potok

sumporne vode te da se voda potoka nalazi i podalje od brda, što se odnosi na stijenu Svetog Stjepana, a u blizini je i nekolicina manjih sumpornih vrela. Voda nije nimalo vruća, već ugodna za pranje ruku te se koristila eksperimentalno za liječenje bolesti prouzročenih vlagom, liječenje svraba i akutnih bolesti. Voda je služila i za pokretanje mlinova te namakanje platna i konoplje.

Povjesničar Pietro Kandler spominje plovni put rijeke Mirne s plovnim objektima i brojnim putnicima koji posjećuju terme Svetog Stjepana. Vjeruje se da su se toplice u srednjem vijeku koristile u svrhu liječenja reume i svraba, o čemu nema materijalnih dokaza, no postoje spisi koparskog akademika Manzuolija o Istarskim toplicama. Nicolò Manzuoli 1600. opisuje Istru i planinu gdje izvire ljekovita voda te ju uspoređuje s vodom u termalnom kupalištu u Monfalcone, gradu u Italiji, također znanom kao Tržić (Intervju sa stručnom suradnicom Istarskih toplica, prilog 2).

Izgradnjom prvih kapaciteta od strane tadašnjih vlasnika, obitelji de Gravisi iz Kopra 1817., započelo je korištenje toplica u modernom turističkom smislu. Provedene su tri analize vode, od kojih dvije nemaju zapisane rezultate. Nakon prve potpune i dokumentirane analize vode 1858. provedene od strane austrijskog balneokemičera Karla Rittera von Hauera i spoznaje o njenoj iznimnoj ljekovitosti, obitelj Gravisi u toplicama je podignula lječilište, odnosno dvije drvene zgrade za korištenje dobrobiti ljekovitih svojstva toplica. Informacije su se proćule diljem Austro-Ugarske Monarhije i tako postale poznate kao „Terme Santo Stefano“. Tada su toplice bile poznate kao najkvalitetnije u cijeloj monarhiji što je uzrokovalo širenje lječilišnog prostora i razvoj toplica.

Prvi turistički vodić toplica napisao je motovunski lijećnik Pietro Ghersa, a tiskao ga je Antonio Bertetich 1884.. Nakon Federica i Vincenza Gravisija vlasnik Istarskih toplica postao je Potonji 1875. Poznat je i cjenik iz 1873., u kojem su prikazane cijene usluga podijeljene prema platežnoj moći gosta. Kupanje, lijećnićki pregled i tretman s blatom bili su najskuplji, zatim medicinski pregled i potom niže cijene za osobe slabije platežne moći. Cjenik sadržava i opciju besplatnih usluga korištenja blata i kupanje za vojnike bez ćina te vrlo siromašne ljude. Nakon toga, toplice su pripale obitelji Facchini koja je bila podrijetlom iz Livada te postepeno i kvalitetno modernizirala i promovirala toplice javnosti.

Istarske toplice oživljavaju nakon dolaska Napoleonove vojske u Istru. Vojnici se lijeće u bazenima te se 1817. podižu drvene barake. Tada se očekivao napredak

Istarskih toplica, no konkurencija ih je uništila. Obližnja Izola je otkrila dva izvora koja su zaustavila rad Istarskih toplica na četrdeset godina. 1854. nastavlja se rad i gradnja objekata (Intervju sa stručnom suradnicom Istarskih toplica, prilog 2).

Rezultati prvih analiza vode podudaraju se s današnjima, koji ukazuju na jedinstvenu kvalitetu vode, no za prve dvije analize nisu vođeni zapisi, dok je prvo mjerenje radioaktivnosti proveo 1933. Picotti iz Trsta. Prije Drugog svjetskog rata toplice su imale dvije zgrade i dva stalna liječnika. U Drugom svjetskom ratu povijesna zdanja gotovo su uništena. Prof. dr. Stanko Miholić izvršio je 1947. analizu vode koja se podudarala s Hauerovom analizom vode provedenom stotinu godina ranije. U poslijeratnom razdoblju između 1956. i 1960. lječilište se obnavljalo i širilo te su toplice tada djelovale kao odjel za medicinsku rehabilitaciju i fizikalnu terapiju Medicinskog centra u Puli. Liječnici su dolazili iz Motovuna i Buzeta, dok je boravak pacijenata bio neorganiziran i sezonskog karaktera (Car, 2010., 63-64).

Uz Medicinski centar Pula administrativnu brigu o toplicama vodio je još i Istraturist iz Umaga, a od 1970. hotelsko-turističko poduzeće Rivijera iz Poreča. Ponuda je tada obogaćena dodatnim sadržajem, terapijama i smještajem, što je privuklo nove turiste iz Italije i Švicarske. Manje je poznato da su za vrijeme Domovinskog rata na području toplica boravile izbjeglice. Istarske toplice su 1996. privatizirane od strane Mirka Klimana, sadašnjeg vlasnika toplica te tako one postaju privatno lječilište u Hrvatskoj.

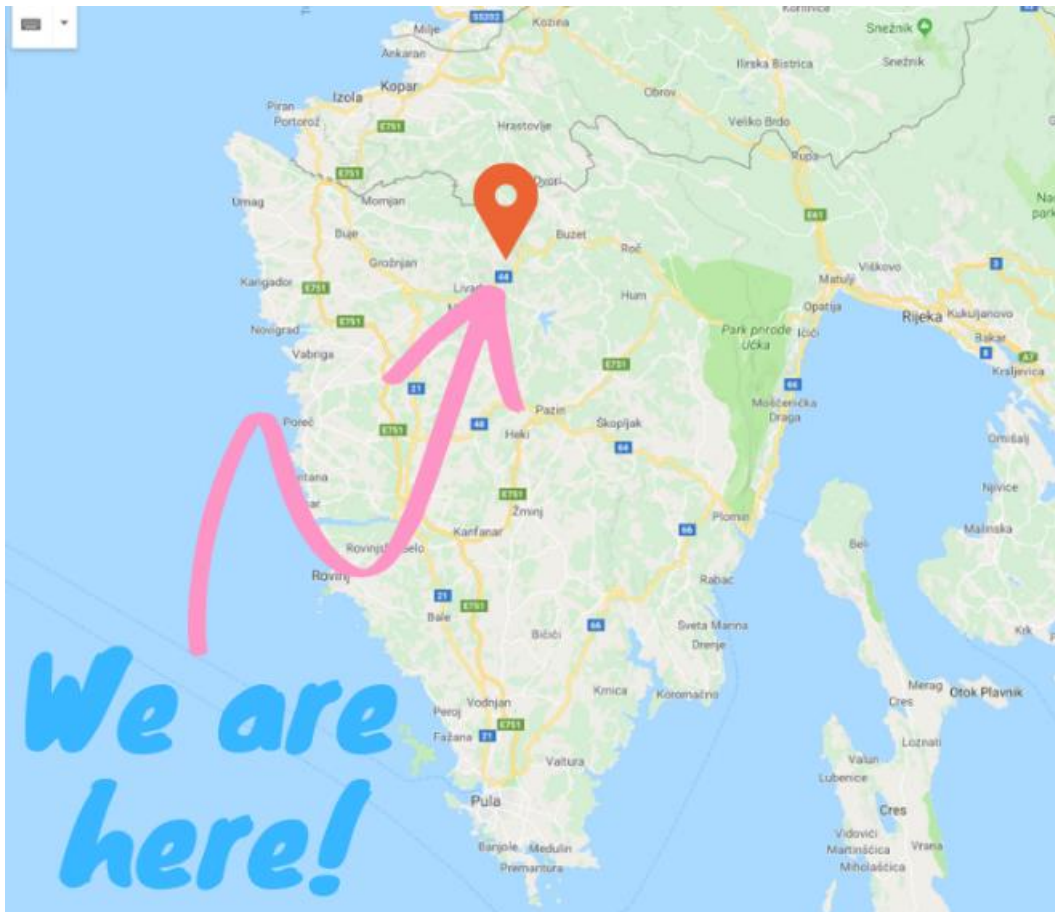
Toplice su prvotno bile uzete u najam od porečke Rivijere. Tada su bile u derutnom stanju i pred zatvaranjem, nakon čega je uslijedio mukotrpan i dugotrajan rad te financijski zahtjevan proces u svrhu revitalizacije. Ulaganje u razvoj i modernizacija ponude glavni su aktualni ciljevi (Bertoša i Matijašić, 2005., 326-327).

Prema podacima Istarskih toplica i Turističke zajednice Općine Oprtalj, Istarske toplice su prepoznate kao nositelj lječilišnog turizma u Istri i pozicionirale su se među prva tri izvora termo-sumpornih voda u Europi, na prostoru gdje seže i njihova prepoznatljivost. Zahvaljujući pozitivnim učincima na zdravlje te dugoj lječilišnoj tradiciji, popularne su upravo zbog svoje dokazane učinkovitosti i značaja (Intervju s voditeljicom TZ Općine Oprtalj, prilog 1).

Odišu netaknutnom prirodom, izolirane od gradske vreve, te su zahvaljujući prirodnim lječilišnim faktorima, tišini, miru i bogatstvu zelenih površina i šuma

pogodne za odmor od svakodnevnih obaveza i stresa. Smještene su u sjevernom dijelu Istre, u naselju Livade koje pripada općini Opatalj. Nalaze se u neposrednoj blizini Motovuna, a od Pule ih dijeli 75 kilometara. Na slici u nastavku prikazana je lokacija Istarskih toplica na karti Istre (Istarske toplice, 2022).

Slika 1. Karta Istarskih toplica

Izvor: [Istarske toplice](#), 2022.

2.2. Aktualne strategije i ciljevi budućeg razvoja Istarskih toplica

Dosadašnji razvoj toplica pokazatelj je uredno postavljenih strategija, ciljeva, vizije i misije poslovanja. Vizija Istarskih toplica je „Postati vodeći zdravstveni, rehabilitacijski, rekreacijski i SPA resort na području Republike Hrvatske, s tendencijom kontinuiranog rasta i razvoja na područje Europe, ali i ostatka svijeta.“ ([Istarske toplice](#), 2022).

Njihova je misija na odgovoran i suvremen način voditi poslovanje prema standardima Republike Hrvatske, zajedno s pružanjem optimalnih usluga korisnicima vođenih obrazovanim i stručnim kadrom, kao i slijediti svjetske trendove u zdravstvenoj zaštiti, medicini te turizmu. Jedan od ciljeva Istarskih toplica jest povećati udio stranih gostiju, dok se pritom ne zanemaruje domaće stanovništvo.

Ovi ciljevi služe za kreiranje planova koji uključuju moderniziranje dosadašnje ponude u skladu sa željama i potrebama suvremenih zdravstvenih turista za boljitak zdravstvnog stanja pojedinca te za daljnji razvoj. Određeni razvojni planovi osmišljeni su kako bi privukli sredstva iz europskih fondova za financiranje razvoja. Također, dio osmišljenih projekata sufinanciran je kroz suradnju jedinice lokalne samouprave ili javnih poduzeća, Hrvatskih voda i Hrvatskih šuma ([Ministarstvo zdravstva](#), 2021).

2.3. Turistička obilježja Istarskih toplica

Ključna prednost Istarskih toplice su jedinstveni prirodni ljekoviti činitelji. Primarni razlog posjete Istarskim toplicama su ljekovita svojstva vode i fanga te njihov pozitivan utjecaj na zdravlje (Intervju s voditeljicom TZ Općine Oprtalj, prilog 1). Prilikom posjete Istarskim toplicama posjetitelji uživaju u umjerenom i blagoj klimi mediteranskoga tipa, pogodnoj za unutarnje i vanjske aktivnosti. Klima je umjereno topla veći broj mjeseci tijekom godine, što omogućava povoljne uvjete za liječenje ([Istarske toplice](#), 2022).

Blizina emitivnih zemalja doprinosi ostvarenju cilja povećanja broja stranih gostiju iz Slovenije, Austrije i Italije, što toplicama donosi veliku prednost (Intervju sa stručnom suradnicom Istarskih toplica, prilog 2).

Kvalitetna prometna infrastruktura ima veliku važnost za prihvat korisnika. Cestovnim putem do toplica se može stići iz gradova Rovinja, Poreča, Pule, Rijeke, Trsta, Kopra te drugih mjesta, dok željeznički promet povezuje toplice s Buzetom i Divačom u Sloveniji. Međunarodni zračni promet i kvalitetna povezanost zračnih luka omogućuju i posjet s udaljenih emitivnih tržišta. Iako su u blizini zračne luke u Trstu, Kopru, Rijeci i Puli, nedostaju usluge transfera od zračne luke do Istarskih toplica.

Blizina izletišnih odredišta u središnjoj Istri kao što su su Oprtalj, Završje, Motovun i Grožnjan omogućava veću posjećenost samih toplica. Smještaj Istarskih toplica u središnjoj Istri također doprinosi broju posjetitelja.

U blizini toplica protječe rijeka Mirna uz koju se nalazi šetnica, a na drugoj strani nalazi se gorostasna stijena iznad toplica, koja predstavlja prirodnu turističku atrakciju ([Hrvatska turistička zajednica](#), 2022).

Slika 2. Razglednica Istarskih toplica

Izvor: Car, A. *Od blatne kupke do wellnessa*, 2010.

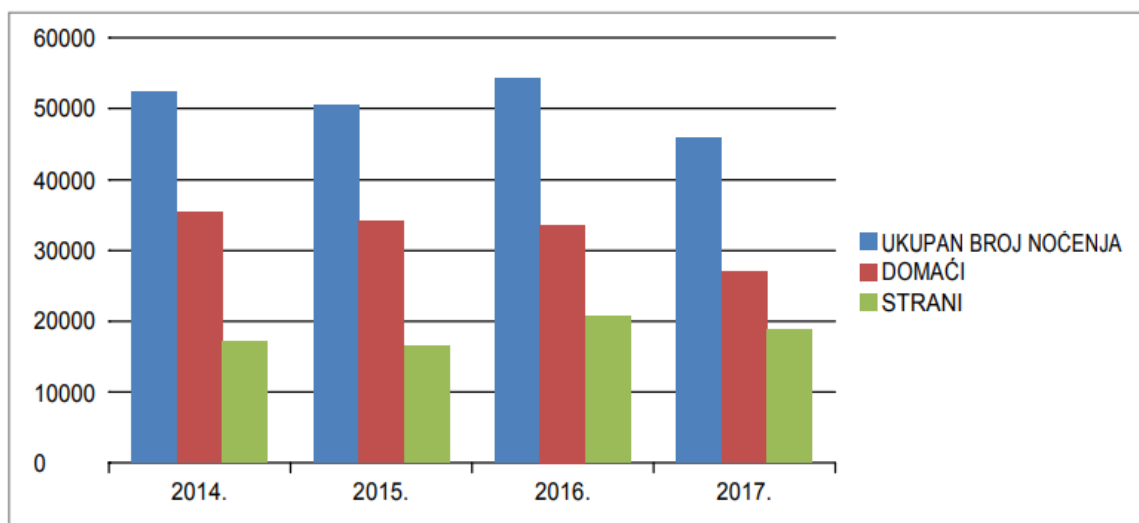
Isto tako, potrebno je spomenuti jedinstvene karakteristike unutrašnje Istre, koje pozitivno utječu na Istarske toplice i doprinose njihovom poslovanju. Područje je poznato po nalazištima bijeloga tartufa, najviše ga je u Motovunskoj šumi te u sve većoj mjeri posjetiteljima postaje prava delicija. Bitno je spomenuti i Motovunski festival filma koji se odvija tijekom mjeseca srpnja. Uz obližnji Buzet, popularna turistička atrakcija su i slikoviti Kotli te Aleja glagoljaša između Roča i Huma ([Hrvatska turistička zajednica](#), 2022).

Navedena mjesta karakterizira vrlo slikovit krajolik, šetnice, bogata zabavna i sportsko-rekreacijske te eno-gastronomska ponuda, što je bitno za posjetitelje, bilo da borave u obližnjem mjestu te imaju želju posjetiti toplice ili borave u toplicama pa

u okolini imaju izbor zabavnog sadržaja koji mogu posjetiti. Na taj način i toplice profitiraju ([Hrvatska turistička zajednica, 2022](#)).

Podaci o strukturi gostiju predstavljeni su u grafu u nastavku, u kojem je prikazan ukupan broj noćenja domaćih i stranih gostiju od 2014. do 2017. . U 2016. godini ostvaren je najveći broj ukupnih i noćenja stranih gostiju, dok je najveći broj noćenja domaćih gostiju zabilježen u 2014. godini.

Graf 1. Broj noćenja turista u Istarskim toplicama, 2014. - 2017. godina

Izvor: Odjel prodaje i marketinga Istarskih toplica, 2022.

Ponuda Istarskih toplica usmjerena je prema inozemnim i domaćim gostima. Iako bi toplice uspješno poslovale i kada bi se posvetile samo domaćim gostima, njihova ponuda dostupna je i inozemnim gostima. U strukturi gostiju najviše je umirovljenika, a slijede manje grupe, individualci i obitelji (Intervju s voditeljicom odjela prodaje i marketinga Istarskih toplica, prilog 3) .

3. PONUDA ISTARSKIH TOPLICA

U narednom poglavlju prikazat će se elementi ponude Istarskih toplica, s naglaskom na jedinstvene prirodne ljekovite činitelje, ljekovitu termomineralnu vodu i metode fizikalne terapije.

3.1. Prirodni ljekoviti čimbenici

Zdravstveni turizam jedan je od najstarijih selektivnih oblika turizma u sklopu kojeg se koriste prirodni ljekoviti čimbenici, zajedno s fizikalnom terapijom koja je usmjerena prema očuvanju ali i unaprjeđenju zdravlja u svrhu poboljšanja kvalitete života (Kušen, 2006., 221).

Već tisućljećima čovjek je povezan s prirodom kroz njezine ljekovite čimbenike, još od rimskog doba kada su se bogataši, vojnici i puk liječili i odmarali u toplicama građenima na izvorima termomineralne vode. Od srednjeg vijeka do danas intenzivirano je korištenje prirodnih ljekovitih čimbenika (Hitrec, 1996., 255).

U medicini se razvijaju znanosti koje proučuju ljekovite čimbenike mora, kopna i atmosfere ili klime: talasoterapija, klimatoterapija i balneoterapija, a koriste se sve do danas. Talasoterapija uključuje morske čimbenike koji djeluju ljekovito na ljudski organizam, poput algi, biljnih pokrova, pijeska, solanskog i morskog peloida, šetnica te slična morska i primorska svojstva. Klimatoterapija uključuje kvalitetu zraka, sunčevo zračenje te promjenu klimatskog mjesta. Kako bi klimatoterapija što bolje djelovala bitni su klimatski elementi i uvjeti određenog područja (Cattunar, 2019., 11-17).

Balneološke ili topličke čimbenike čine termomineralna voda, peloidi ili fango, odnosno ljekovita blata i gline te naftalan koji se koristi u ljekovite svrhe. Također, tu pripadaju i biljni pokrovi, kvaliteta zraka i klima te sunčevo zračenje i šetnice. Cilj balneoterapije jest liječenje ili sprječavanje različitih bolesti te oporavak, odnosno rehabilitacija nakon njih (Geić, 2010., 317-324).

Kao oblik zdravstvene djelatnosti, lječilišni turizam kontrolirano i stručno eksploatira morske, klimatske i topličke destinacije u svrhu liječenja i rehabilitacije bolesnika koji imaju problema s bolestima dišnog i krvožilnog sustava, bolestima kože te kronična oštećenja sustava za kretanje. Ta tisućljetna sinergija prirode i čovjeka kvalitetno djeluje na očuvanje te unaprjeđenje zdravlja kao najbitnijeg čimbenika života te sprječavanje bolesti ili liječenje zajedno s oporavkom i rehabilitacijom, što je cilj prirodnih ljekovitih čimbenika koji predstavljaju prirodne turističke atrakcije (Geić, 2010., 317-324).

U Hrvatskoj, raspoložuci očuvanim, kvalitetnim i izdašnim prirodnim ljekovitim čimbenicima, lječilišni turizam predstavlja temelj zdravstveno-turističke ponude. Manji

broj lječilišta i specijalnih bolnica na Jadranskoj obali usmjereni su prema ljekovitosti mora, klime, zraka i blata, dok se veći broj nalazi u kontinentalnom dijelu i koristi naftalan (mineralna ulja) i termalne izvore u svojim tretmanima (Cattunar, 2019.,11-17).

3.2. Ljekovita termomineralna voda

Provedena istraživanja pokazala su da su zbog visoke kvalitete i jedinstvenog sastava termomineralne vode, koja uključuju sumpor i radioaktivnost, Istarske toplice po ljekovitosti vode treće u Europi (Intervju s voditeljicom Turističke zajednice Općine Oprtalj, prilog 1). Voda Istarskih toplica je prema balneološkoj analizi termalna, prirodno radioaktivna i sumporna, karakteriziraju ju jaka balneološka svojstva te sadrži značajnu količinu minerala poput kalcija, klora, natrija, magnezija te mnogih drugih, a temperatura vode kreće se između 32 i 35°C.

Toplice kao jedini i vodeći lokalitet u Istri upravo zbog lječilišnog turizma pružaju zdravstvene usluge u području zdravstvene rehabilitacije, gdje se primijenjuju ljekovite prirodne termomineralne vode te ljekovito blato fanga koje proizvodi samo lječilište. Dakle, dva glavna proizvoda toplica su blato i prirodne ljekovite vode koji čine prirodne ljekovite čimbenike: voda koja izvire ispod stijene Gorostas te ljekovito blago ili peloid koji se priređuje prema recepturi staroj sto godina (Nefat i Bonas, 2012., 40-46).

Karakterističan sastav vode dokumentiran je odavno. Ipak, ovisno o padalinama, budući da se miješa sa procijeđenom vodom, termomineralna voda sklona je fizikalnim i kemijskim promjenama u razdobljima otapanja snijega ili obilnih kiša, kada voda termalnih izvora protječe kroz kredne, vapnenačke naslage. Djelovanje prirodne radioaktivnosti i sumpora u vodi jest protuupalno, povećava cirkulaciju, ubrzava metabolizam te smanjuje bol. Njezina snažna ljekovitost odraz je prestižnosti i posjećenosti toplica, no zbog jakih svojstva preporučuje se jedno kupanje, ne duže od pola sata dnevno (Istarske toplice, 2022).

Svako svojstvo ima svoj jedinstveni način liječenja i pozitivnog učinka na zdravlje. Prilikom ulaska u bazen pun sumporne termomineralne vode upija se sumporovodik koji cirkulira u krvi, čak i do tjedan dana nakon kupanja. Sumpor, kao važan spoj u vodi, prelazi u sumporovodik djelovanjem visokog tlaka te difuzijom prolazi kroz sve

organe tijela, kožu, pluća i krvotok izazivajući povoljne zdravstvene učinke liječenjem iskašljaja, reumatizma te utječe na cirkulaciju, smanjenje bolova i regulaciju enzima u probavnom traku (Marić, 1962., 199-217).

Prilikom kupanja u radioaktivnoj vodi za poboljšanje rada srca, smanjenje bolova, grčeva i slično, potrebno je savjetovati se sa liječnikom i stručnim osobljem o vremenskom trajanju kupanja. Reakcija na terapiju s radioaktivnom vodom pojavljuje se peti dan od korištenja. Bitno je spomenuti i blato iliti fango koji se priprema na poseban način dugotrajnim dozrijevanjem, korištenjem spoja zemlje na izvoru rijeke Mirne i termomineralne vode (Cattunar, 2019., 11-17).

Slika 3. Terapija peloidom

Izvor: Istarske toplice, 2022.

Postupak dobivanja ove vrste blata jest kopanje zemlje s livada uz Mirnu, koji se potom natapa termalnom radioaktivnom sumpornom vodom u termalnim bazenima u trajanju od šest mjeseci, nakon čega poprima savršenu konzistentnost za korištenje te sivo-zeleno-smeđu boju. Dakle, blato jest vapneno-glineni, radioaktivni, sumporni peloid (Nefat i Bonas, 2012., 40-46).

Blato, još zvano peloid nanosi se na kožu u debljini od 3 centimetara, a neposredno prije korištenja zagrijava se u posebno namijenjenim grijalicama na 40°C. Nakon 20 minuta, odstajano blato ispire se jakim mlazom vode ljekovitih

svojstva. Istarske toplice specijalizirane su za terapiju i pomoć brojnim dijagnozama bolesti, ozljeda ili jednostavno samo opuštanjem (Nefat i Bonas, 2012., 40-46).

3.3. Metode fizikalne terapije

Osim pružanja usluga vezanih za ljekovitost vode i blata, Istarske toplice pružaju usluge fizikalne terapije u cilju održavanja, obnavljanja ili razvijanja funkcionalne pokretljivosti i sposobnosti tijekom svih životnih razdoblja. Fizioterapija je grana medicine koja se bavi povećanjem pokretljivosti koji mogu biti u sklopu prevencije, unaprjeđenja, tretmana ili rehabilitacije, ovisno o osobi (Ivanišević, 2016., 11-23).

Ove usluge vodi fizioterapeut koji utvrđuje funkcionalnost, zatim planira, intervenira i evaluira proces, a interakcija se vodi između klijenta ili pacijenta i eventualno njegove obitelji te fizioterapeuta. Prilikom utvrđivanja statusa funkcionalnosti, obraća se pozornost na držanje tijela, leđa, kardiorespiratorno, mišično i živčano stanje, mogućnost pokreta i slično (Čargonja, 1967.,166).

Moderne metode fizikalne terapije koje se primijenjuju u Istarskim topicama su:

- Termoterapija – terapija toplinom (fango);
- Hidroterapija – terapija u vodi;
- Elektroterapija – terapija u kojoj se primjenjuju razne vrste struja; galvanska, interferentna, dijadinamska, ultrapodražajna;
- Kineziterapija – jedna od najvažnijih čimbenika medicinske rehabilitacije gdje se izvode individualne ili grupne vježbe koje određuje fizioterapeut;
- Grupne medicinske vježbe – izvode se u dvoranama ovisno o propisanoj dijagnozi;
- Aroma-terapija – terapije ili masaže esecijalnim uljima;
- Masaže – ručne medicinske masaže;
- Inhalacije – aparati za inhalaciju koji sadrže izvorsku vodu.

Terapija novog doba je Schumann 3D terapija čiji je sistem brz i djelotvoran u smanjenju bolova i različitih problema. Djeluje po principu usklađivanja fizičkih i psihičkih funkcija te uz terapeutsko djelovanje tijelu vraća prirodnu ravnotežu. Moguće je korištenje do dva puta dnevno. Terapija je poznata i kao terapija

budućnosti budući da eliminira i smanjuje stres, povećava snagu mišića, ublažava bolove, aktivira metabolizam i cirkulaciju uz ostale učinkovitosti ([Istarske toplice](#), 2022).

Posljednje dvije terapije su Kaltenborn evjenth i PNF – propriocetivna neuromuskularna fascilitacija. Kaltenborn evjenth mobilizacijska je tehnika lokomotornog sustava s ciljem smanjenja boli i povećanja funkcije pokreta. PNF se koristi nakon povrede mozga ili moždanog udara kao pomagalo pri smanjenju bolova, olakšanog rada mišića ili ponovnog učenja pokreta ([Istarske toplice](#), 2022).

3.3.1 Dodatna ponuda Istarskih toplica

Istarske toplice kombiniraju razne vrste posebnih oblika turizma, pri čemu zdravstveni turizam predstavlja ključni segment. Uz lječilišne sadržaje, Istarske toplice nude i bogatu ugostiteljsku ponudu u konobi, gdje se mogu kušati lokalni specijaliteti poput tartufa i vina te niz sportskih aktivnosti, uključujući biciklizam, slobodno penjanje, lov na tartufe, paraglajding, vinske ture i vožnja quadovima. U blizini toplica nalaze se, uz brojne rekreacijske šetnice, i tri biciklističke staze te tri vinske ture koje se mogu kombinirati s pješačkim i biciklističkim rutama ([Istarske toplice](#), 2022).

4. ZDRAVSTVENI TURIZAM ISTRE

U ovom poglavlju ukazat će se na važnost razvoja zdravstvenog turizma u gospodarstvu Istre. Predstavit će se primjeri dobre prakse razvoja zdravstvenog turizma u Europi i Hrvatskoj te ukazati na mogući doprinos Istarskih toplica razvoju zdravstvenog turizma u Istri.

4.1. Status zdravstvenog turizma u gospodarstvu Istre

Zdravstveni turizam je vrlo značajan za gospodarstvo Istre zbog aktualnih globalnih trendova, rasta potražnje i vrlo bogate lokalne resursne osnove, što sve ukazuje na izraziti potencijal rasta. Osim što je najstariji selektivni oblik turizma, a

zdravlje najstariji motiv putovanja, zdravstveni turizam dobiva na važnosti i uslijed posljedica suvremenog načina života, starenja stanovništva i posljedica aktualne pandemije, zbog čega se razvijaju inovativni programi rehabilitacije i prevencije.

Aktivni odmor je u turističkom razvoju Istre još u davnoj povijesti opisan kao formula zdravog života. Mnogobrojni sadržaji i bogata ponuda razvijeni su u cilju privlačenja posjetitelja sa svrhom poboljšanja njihova zdravlja, povećanja pokretljivosti, modificiranja izgleda ili jednostavno uživanja na odmoru u prirodi bez stresa. To može biti upravo lječilišni turizam s bogatim termalnim izvorima, stomatološke i medicinske ordinacije ili elitni hoteli s wellness ponudom, koji su među najpopularnijima (Pačić, 2001., 225-256).

Istra ima razvijena sva tri oblika zdravstvenog turizma; wellness, lječilišni i medicinski. Najpromoviraniji je wellness turizam koji je vrlo popularan među suvremenim turistima. Osim klasične hotelske ponude s wellness sadržajem, Istra ima otvorene wellness centre gdje je moguće samostalno osmišljavanje sadržaja ili ponude u dogovoru sa stručnim osobljem. Osnovne informacije o Istarskim toplicama mogu se pronaći i na službenom turističkom portalu Istre, pod rubrikom „Zdravstveni turizam“.

Prema navedenom, lječilišni turizam uvršten je u ponudu wellness sadržaja, no lječilišni turizam na području Istre ima dužu tradiciju postojanja od wellness turizma u wellness centrima i hotelima. Strategija razvoja turizma prepoznala je Istru kao pogodnu za razvoj lječilišnog turizma, zahvaljujući jedinstvenom spoju prirodnih ljekovitih čimbenika i morske talasoterapije. S takvom vrstom ponude korak je ispred konkurentskih zemalja (Ivandić, Kunst, Telisman – Košuta, 2016., 421).

Medicinski turizam uključuje konzumiranje zdravstvenih usluga, čiji je raspon od stomatoloških do kirurških zahvata te s tim povezanu njegu i oporavak. Motivacija turista nalazi se u kvaliteti usluga koje pružaju u odnosu na kvalitetu usluga pružanih u domicilnoj zemlji. Motivi mogu biti i manji troškovi ili kraće vrijeme čekanja na dogovorenu uslugu. Medicinski turizam nije usmjeren u cilju odmora, već u svrhu konzumacije medicinske usluge ([Nacionalni plan razvoja zdravstva 2021. – 2027.](#))

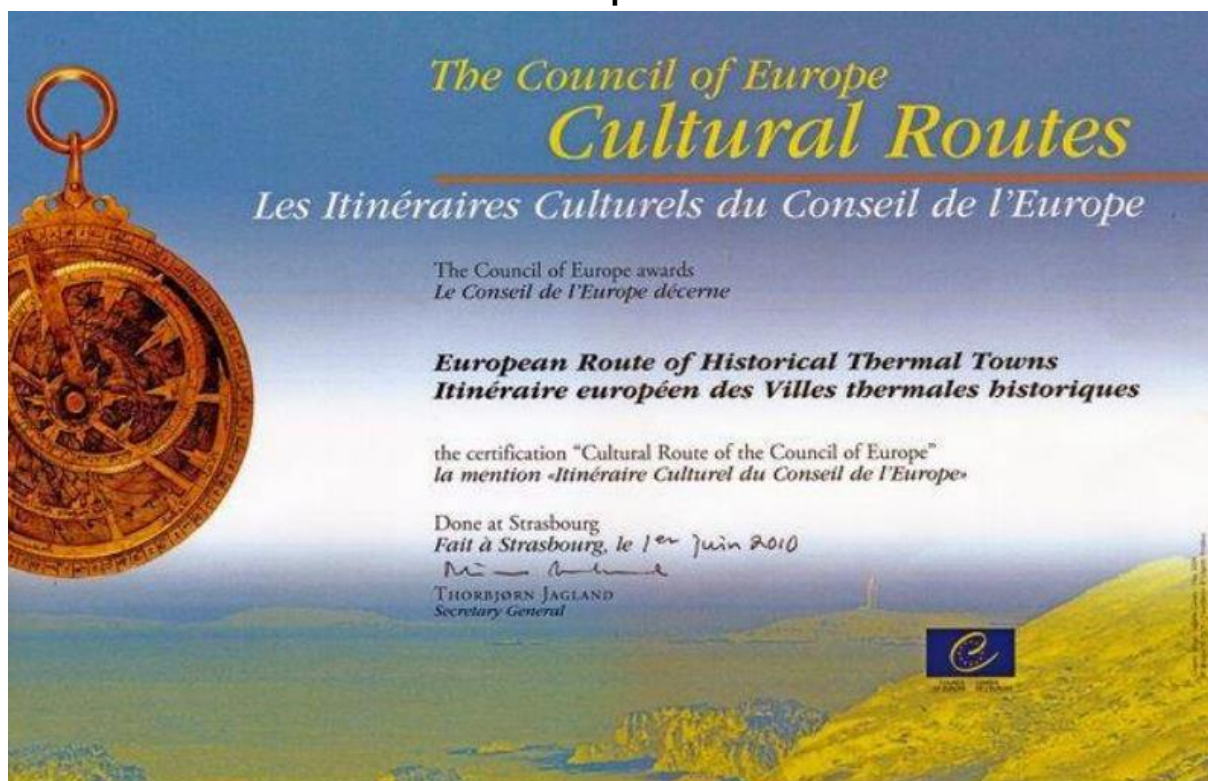
Većina centara prvenstveno su odredišta koja primaju veliki broj stranih gostiju, no pritom se ne zaboravljaju ni domaći gosti. S obzirom na izvrsnu reputaciju, Istra je prepoznata i kao destinacija zdravstvenog turizma zbog bogatih prirodnih resursa i

bogate lječilišne tradicije. Tome svjedoče i uspješne promotivne aktivnosti Turističke zajednice Istarske županije koja kroz redovne aktivnosti predstavlja i lokalitete i ponude zdravstvenog turizma, čime ujedno doprinosi i kvalitetnom pozicioniranju destinacije i održivom razvoju regije kroz uravnoteženo korištenje prirodnih resursa ([Narodne novine](#), 2021).

4.2. Primjeri dobre prakse

Međunarodna neprofitna udruga European Historic Thermal Towns Association (E.H.T.T.A.) europska je udruga povijesnih termalnih gradova osnovana u svrhu stvaranja trajne europske organizacije s ciljem formiranja mreže gradova koji imaju prepoznatljivu tradiciju termalnih voda i bogatu lječilišnu baštinu. Jedan od važnijih ciljeva je očuvanje povijesti, kulturne baštine i značaja termalnih gradova te definiranje i kreiranje novih politika, inovacija i promocija u svrhu poboljšanja ponude destinacija, kao i jačanje suradnje između lječilišta na europskoj razini ([EHTTA](#), 2022).

Slika 4. Certifikat kulturnih ruta Europe

Izvor: EHTTA, 2022.

Program Kulturne rute Europe 1987. pokrenulo je Vijeće Europe radi promocije i boljeg razumijevanja europskog kulturnog identiteta i baštine i kreiranja zajedničkog kulturnog prostora.

Prema podacima Europskog instituta za kulturne rute Vijeća Europe u 2021. godini bilo je certificirano 45 kulturnih ruta od kojih 14 prolazi Republikom Hrvatskom te je na taj način Hrvatska prepoznata kao destinacija vrlo bogatog kulturnog nasljeđa izrazite europske dimenzije. Vijeće Europe EHTTA-u je potvrdilo kao kompetentnu instituciju koja je odgovorna za Europsku rutu povijesnih termalnih gradova ([Ministarstvo kulture i medija](#), 2021.).

Sve članice udruge i Europske rute povijesnih termalnih gradova imaju bogato kulturno i povijesno nasljeđe te koriste termalnu vodu za potrebe zdravlja i blagostanja lokalnog stanovništva i posjetitelja. Udruga EHTTA je uspješno pripremila i transnacionalnu nominaciju „The Great Spa Towns of Europe” koja uključuje znamenitih 11 europskih gradova razvijenih oko ljekovitih izvora termalnih voda, koja je 2021. upisana na UNESCO-vu listu. I na taj način dodatno je uspješno valorizirana kozmopolitska europska lječilišna kultura, koja se razvijala od početka 18. stoljeća do danas te je na taj način došlo do pojave značajnih međunarodnih odmarališta i lječilišta (UNESCO, 2021). Spomenutih 11 najpoznatijih europskih lječilišnih destinacija okupljenih u „The Great Spas of Europe“, upisanih na UNESCO-v popis svjetske baštine i transnacionalnih dobara, mogu i našim toplicama poslužiti kao model za revitalizaciju.

Projekt The European Spa as a Transnational Public Space and Social Metaphor (2019-2022), u kojem sudjeluju i istraživači s pulskog Sveučilišta, dio je financijske inicijative HERA, koja potiče humanističke znanosti u europskom istraživačkom prostoru u aktualnom projektnom ciklusu „Javni prostori: kultura i integracija u Europi“. Glavni zadatak projekta je preispitivanje javnog prostora europskih povijesnih lječilišta kao temeljnog koncepta kreiranja europskog identiteta i kozmopolitskih kulturnih transfera te istraživanje mogućnosti valorizacije i revitalizacije zajedničke europske baštine kulturnih i povijesnih turističkih destinacija.

Članovi EHTTA-e i Europske rute termalnih gradova na području Hrvatske trenutno su Daruvar, Varaždinske toplice i Lipik, koji ujedno predstavljaju primjere dobre prakse i za Istarske toplice, kao lječilišta koja kroz međunarodno umrežavanje i europske fondove unapređuju svoju ponudu, ulažu u infrastrukturu i tržišnu vidljivost.

Prvi hrvatski član EHTTA-e bile su Daruvarske toplice koje, kao primjer dobre prakse, teže odgovornom i održivom poslovanju te pružanju zdravstvenih usluga koje se kategoriziraju prema najvišim kriterijima struke, zajedno s profesionalnim pristupom i pažnjom. Kontinuirano surađuju s uglednim međunarodnim partnerima i teže konstantnom usavršavanju. Varaždinske toplice zalažu za smanjenje emisija CO₂ i energetske obnovu kroz razne EU projekte, a lječilište Lipik provodi stručno usavršavanje i tečaje kojima osiguravaju dugotrajne suradnje i partnerstva te ulaže u lječilišnu infrastrukturu kroz dostupne EU fondove. Svi navedeni primjeri su koje Istarske toplice mogu koristiti kao modele za održivi razvoj i revitalizaciju vlastite lječilišne infrastrukture.

EHTTA je kreirala Europsku kulturnu rutu povijesnih termalnih gradova kao model međunarodnog umrežavanja i povezivanja. Za hrvatske spa gradove suradnja s europskim povijesnim lječilištima znači mogućnost učenja od iskusnijih europskih partnera i umrežavanja s ciljem zajedničke promocije, privlačenja investicija i korištenja uspješnih modela revitalizacije kroz raspoložive EU fondove (EHTTA, 2022). Također, takav zajednički tržišni nastup poboljšava prepoznatljivost i omogućava zajedničku promociju te aktivnosti kroz europske platforme, poput European Travel Commission. Osim primjera dobre prakse u Hrvatskoj, postoje mnogi primjeri diljem Europe na koje se Istarske toplice mogu ugledati, kao što su to znamenite terme u Bathu u Velikoj Britaniji, Karlovy Vary u Češkoj, Baden-Baden i mnogi druge.

Istarske toplice važan su dio su ukupne turističke ponude Istre, no kada se govori o potencijalima razvoja zdravstvenog turizma, toplice moraju uložiti znatan trud i napor u unapređenju turističke i lječilišne infrastrukture i kapaciteta. Kroz cijelu svoju povijest, bile su sastavnica kontinentalnog turizma Istre te utjecale na reduciranje sezonalnosti i povećanje kvalitete života lokalnog stanovništva, a tu ulogu imaju i danas (Janko i Strčić, 1968., 48). Kao razvojni model, pogotovo u segmentu korištenja raspoloživih EU fondova i projekata, Istarskim toplicama mogu poslužiti i ostale zdravstveno-turističke destinacije Hrvatske. Mnoge spa destinacije Hrvatske imaju proširenu ili jedinstvenu ponudu koju nude posjetiteljima. Budući da je trenutno većina posjetitelja toplica starije životne dobi (Intervju sa stručnom suradnicom Istarskih toplica, prilog 2), ponudu bi trebalo prilagoditi i osobama mlađe životne dobi te ju diferencirati u smislu raznovrsnosti i jedinstvenosti aktivnosti i usluga. Velika je

potreba za novim sadržajima ali i prostorom u kojima bi se odvijali. Postojeći kapacitet i bogatstvo prirodnih lječilišnih faktora (ljekovite vode) mogao bi se iskoristiti dodatnim ulaganjima u lječilišnu infrastrukturu i revitalizacijom termalnog kompleksa po uzoru na poznata europska lječilišta.

Terme Jezerčica dobar su primjer kako unaprijediti ponudu specijalizacijom za pojedine tržište segmente poput poslovnog. Uz termalni kompleks, uređen je kongresni centar u kojemu se mogu organizirati i odvijati kongresi paralelno s opuštanjem uz spa i wellness u slobodno vrijeme (Terme Jezerčica, 2022). Tuheljske toplice nude ponudu prilagođenu svim kategorijama i dobnim skupinama. Pogodne su za umirovljenike, ali i obitelj s djecom te parove što olakšava boravak i opuštanje tijekom posjete (Terme Tuhelj, 2022). Kod boravka cijele obitelji, djeci se osim igraonica nude posebni animacijski programi i vodeni tobogani. Potrebe starije populacije najlakše je zadovoljiti s obzirom na njihove zdravstveno stanje ali i željom za opuštanje te je ponuda kreirana na temelju tih želja. Za njih u ponudi stoje izleti, šetnje, vožnje biciklom te uživanje u delicijama.

Pošto bi cilj destinacija zdravstvenog i lječilišnog turizma trebalo biti povećanje kvalitete života i ponude, kako za lokalno stanovništvo tako i za turiste, nužno je osuvremeniti ponudu sukladno aktualnim trendovima te željama i potrebama gosta, a potom im tu ponudu adekvatno i predstaviti, odnosno promovirati.

4.3 Istarske toplice kao promotor zdravstvenog turizma Istre

Prilikom razvoja destinacija zdravstvenog ili lječilišnog turizma kao što su Istarske toplice, važno je prilagoditi se suvremenim trendovima promocije i marketinga (Senečić, 1998., 190-220). Promocija je podjednako važna za domaće i strano tržište, ne smije se dopustiti da turistička ponuda bude usmjerena samo na inozemno tržište budući da i u ovom sektoru prevladavaju domaći korisnici prema kojima je bitno usmjeriti promotivne aktivnosti (Senečić, 1998., 190-220). Bitno je na adekvatan i efektivan način promovirati destinaciju te, u slučaju lječilišta Istarske toplice, promovirati atraktivne prirodne resurse, ljekovite činitelje, infrastrukturu i posebne usluge, koji bi mogli imati ulogu u promociji te jedinstvene karakteristike koje destinaciju čine turistički prepoznatljivom (Kušen, 2006., 215-238).

Zdravstveni turizam, pogotovo wellness i lječilišni, imaju izrazitih potencijala, a tržišna nevidljivost i nepristupačnost nikako ne ide u korist ovog oblika turizma. U nekim slučajevima zamjetilo se kako se od sveukupne i bogate zdravstvene ponude promovira samo wellness turizam, dok su lječilišni i medicinski turizam zapostavljeni. S druge strane, Hrvatska gospodarska komora izuzetno promovira zdravstveni turizam, pa je tako osnovana i Zajednica zdravstvenog turizma, koja veliki trud ulaže u promociju na inozemnim tržištima putem sajмова i edukacija, što privlači strano tržište. Cilj je predstaviti zdravstveni turizam kao integriranu turističku ponudu i potaknuti aktivnu promociju radi dobrobiti poslovanja ([Hrvatska turistička zajednica](#), 2022).

Istarske toplice su jedna od destinacija koja predstavlja ukupnu turističku ponudu Istre. Za toplice se ne može reći da su klasični ugostiteljski objekt, već naprotiv, njihova ponuda odiše raznolikošću. Tradicionalni hoteli isključivo nude usluge hrane i smještaja, dok Istarske toplice dodatno omogućuju čitav spektar zdravstvenih usluga koji produbljuju tu ponudu i odvajaju ih od tradicionalnih objekata. Većina gostiju posjećuje toplice u cilju unaprjeđenja svojega zdravlja te iz tog razloga one predstavljaju jedan od ključnih aspekata cjelovite ponude zdravstvenog turizma ([Istarske toplice](#), 2022).

Istarske toplice jačaju kontinentalni turizam, što pridonosi rješavanju problema sezonalnosti turizma u Istri, pa tako i u cijeloj Hrvatskoj. Toplice dodatno nude komplementerne sadržaje rekreacijskog, gastronomskog, poslovnog i vjerskog turizma. Ova ih raznovrsna ponuda čini posebnima na tržištu te im daje mogućnosti i snagu otklanjanja problema sezonalnosti turizma (Ivanišević, 2016., 11-23).

Njihov rad i značaj nadilazi klasične statističke pokazatelje. Ponuda Istarskih toplica nadopunjuje i modernizira cjelokupnu turističku ponudu Istre te ju čini izrazito privlačnom za aktivne i suvremene turiste. Na natječaju za izbor destinacije godine, koji je provela Hrvatska turistička zajednica, Istarske su toplice 2018. predstavljale jednu od tri destinacije u potkategoriji „Najuspješnija destinacija turizma zdravlja“. Biti finalist u jednom od takvih natječaja nije samo stvar prestiža, jer su Istarske toplice prepoznate zbog svoga truda, rada i značaja za sveukupni turizam Istre putem stvaranja prepoznatljivog i jedinstvenog turističkog brenda ([Hrvatska turistička zajednica](#), 2022).

5. ISTRAŽIVANJE POTENCIJALA RAZVOJA ZDRAVSTVENOG TURIZMA U ISTRI

U ovom poglavlju biti će predstavljeno istraživanje provedeno tokom izrade završnog rada, koje je uključilo intervju s ključnim dionicima: stručnjacima lječilišta Istarske toplice i predstavnicima turističke zajednice Općine Oprtalj. Rezultati istraživanja prikazani su u SWOT matrici.

5.1. Istraživanje stavova ključnih dionika

U ovom poglavlju predstaviti će se rezultati istraživanja provedenog u sklopu izrade završnog rada. Istraživanje je provedeno kvalitativnom metodom intervjua, kroz strukturirani i polustrukturirani upitnik koji je sadržavao osam pitanja uglavnom otvorenog tipa. Pitanja su bila vezana za povijest razvoja turizma lječilišne destinacije, prirodne lječilišne faktore, ključne prednosti i nedostatke lječilišne destinacije, razvojne potencijale i izazove, mogućnosti revitalizacije i potrebne investicije te pitanja vezana uz strukturu gostiju.

Intervju je proveden tako da su predstavnici ključnih dionika kontaktirani osobno, telefonski i putem interneta (dijelom i zbog aktualne pandemije). Ispitanicima su dostavljeni upitnici te su naknadno kontaktirani telefonski, osobno ili putem interneta. Od četvero kontaktiranih predstavnika ključnih dionika, uspješno ih je intervjuirano troje: Martina Meštrović, stručna suradnica iz turističke zajednice Općine Oprtalj, Alessandra Pučić, stručna suradnica te Martina Marinac, voditeljica odjela prodaje i marketinga iz Istarskih toplica. U nastavku će biti analizirani odgovori na postavljena pitanja.

5.1.2. Povijest turizma lječilišne destinacije

Stručna suradnica turističke zajednice Općine Oprtalj svojim je odgovorima i dodatnim informacijama o povijesti Istarskim toplicama znatno pomogla u istraživanju. Prema njenim navodima, prvi znanstveni zapisi i opisi Istarskih toplica potječu iz mletačkih vremena, kad Tommasini navodi kako pod tim ruševinama postoji jedna litica koja se u dubinu spušta čak 208 koraka, gotovo do razine doline i

u podnožju izvire mlaka sumporna voda te kako kvaliteta ove vode nije mnogo različita od one u San Pietru koja se nalazi na graniji Karnije. Manzuoli, doktor prava 1611. zapisuje kako u podnožju brežuljka gdje se nalazi naselje Zrenj zapravo nalazi voda koja kontinuirano izvire, a njena sadržina je uvelike sumporna i smolasta i uspješno otklanja svrab i slična oboljenja. Zabilježen je i zapis Propera Petronia koji govori kako u dolini Motovuna, u podnožju Monte (brda) i Srdegna (Zrenja) teče potok sa sumpornom mlakom vodom te da se sumporne vode istoga potoka nalaze i podalje brda, gdje se misli na stijenu, odnosno liticu Svetoga Stjepana te da se u dolini nalazi i nekoliko manjih sumpornih vrela. Voda nije vruća, već vrlo ugodna za pranje ruku, a njome se eksperimentiralo radi liječenja ukorijenjenih bolesti prouzročenih vlagom, radi liječenja akutnih bolesti i svraba. Ove su vode služile za pokretanje mlinova ali i namakanja konoplja i platna koje bi u potpunosti izbijelili u roku od tri dana. Također, zapisano je kako su Istarske toplice bile nazvane i Toplice Svetog Stjepana te poznate već za vrijeme rimske vladavine u Istri. Sagledavanje toplica u turističkom i modernom smislu započelo je s izgradnjom prvih kapaciteta od strane tadašnjih vlasnika, obitelji de Gravisi iz Kopra 1817. . Djelatnice turističke zajednice spomenule su i prvi turistički vodič toplica kojeg je napisao Pietro Ghersa, motovunski liječnik, a tiskao ga je Antonio Bertetich 1884. . Iako su prijašnji vlasnici bili Federico i Vincenzo Gravisi, vlasnik Istarskih toplica postao je Potonji sklapanjem kupoprodajnog ugovora sklopljenog u Poreču 12. kolovoza 1875. U cjeniku iz 1873. prikazane su cijene usluga koje su podijeljene prema imovinskom statusu gosta, gdje su tretman s blatom i kupanje te liječnički pregled i soba za odmor bili najskuplji. Zatim slijede medicinski pregled koji ne sadržava sobu za odmor i tek onda niža cijena za osobe manjih financijskih mogućnosti. Zadnja, četvrta kategorija bila je namijenjena osobama s vrlo skromnim financijskim mogućnostima, a petu je činila besplatna usluga korištenja blata i kupanja za vojnike bez čina i vrlo siromašne ljude.

Naše sugovornice spomenule su i zanimljivosti vezane za enogastronomsku ponudu: pića poput crnog i bijelog vina koje se prodavalo u kriglama, šampanjca muškata, prastarog likera, refoška, ruma serviranog u bocama ili čašama te sencij u porcijama, crna kava, limunada, juha i topla čokolada koja su bila u ponudi. Nakon svatova Angela Facchinija i Stefanije Bertetti toplice su otišle u posjed obitelji Facchini podrijetlom iz Livada koja je kvalitetno marketinški promovirala i uvelike modernizirala toplice javnosti. Prema navodima djelatnica turističke zajednice, iako

su nakon Drugog svjetskog rata toplice prešle u Društveno vlasništvo (tadašnje), pravo korištenja te upravljanja imala je Rivijera, turističko poduzeće iz Poreča. Rivijera je izgradila sasvim novi hotel sa 200 ležajeva i pratećim sadržajima. Toplice su 1858., kada je Hauer napravio kompletnu i prvu analizu vode, bila poznate kao „Terme Santo Stefano“ te su preporučene kao jedna od kvalitetnijih voda u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Rezultati ispitivanja vode bili su jednaki današnjima čiji se sastav održava dugi niz godina te su varijacije vrlo male, ovisno o količini padalina.

Osim povijesnog dijela, sugovornica Pučić je ukazala na legende vezane uz mjesto. Crkvice Sv. Stjepana izgrađena je na vrhu stijene na temeljima stare crkve u 19. stoljeću. Legenda prema kojoj su ove toplice dobile ime vrlo je poznata narodu bužetskog kraja. Legenda je karakteristična za to područje, na ćićkom dijalektu. Vjeruje se u to da su Istarske toplice bile poznate još u vrijeme starih Rimljana kao mjesto za higijensko kupanje, a rimski spomen ploče i novac koji se nalaze u neposrednoj blizini toplica dokaz su toj pretpostavci. Dolina rijeke Mirne služila je kao strateško-trgovački put za vrijeme vladavine Rimljana u Istri. Rimljani su, kako bi osigurali taj put, gradili različite civilne i vojne objekte te na taj način istovremeno širili svoju kulturu. Plovni kanal koji je bio sagrađen prije dolaska Rimljana prolazio je dolinom rijeke Mirne što implicira na to da je pored vojnih i trgovačkih ciljeva, navedeni plovni put služio kako bi kupalište bilo pristupačnije morskim prilazima na što ukazuje povjesničar Moretani.

Prema legendi zadržanoj sve do današnjeg dana, rijeka Mirna bila je plovna sve do Kamenih vrata. Sugovornica navodi i povjesničara Kandlera koji spominje plovni kanal rijeke Mirne te prilikom opisivanja Istre spominje kanal s brojnim plovnim objektima i putnicima. Putnici primjećuju terme Sv. Stjepana, koje su bile manje očuvane i skromije od termi na Timani – Monfalcone. Vjeruje se kako su se za vrijeme srednjeg vijeka toplice koristile u svrhu liječenja svraba i reume od strane lokalnog stanovništva o čemu ne postoje materijalni dokazi, no 1600. javljaju se spisi Manzuolija o Istarskim toplicama. Manzuoli opisuje Istru gdje navodi kako u podnožju planine Zrenja izvire sumporna voda koja učinkovito liječi reumatizam, svrab i ostale bolesti, slično termalnom kupalištu u Monfalconeu. Nakon dolaska Napoleonove vojske u Istru toplice ponovo oživljavaju. U bazenima se liječe vojnici pod nadzorom liječnika, 1817. podižu se drvene barake te postoje zapisi o liječenju 42 osoba.

Tada se očekivao procvat Istarskih toplica, no pojavila se konkurencija i omela planove, a sugovornice su pojasnile i zašto: Izola je sa svoja dva otkrivena izvora uspjela na četrdeset godina zaustaviti razvoj toplica. 1854. konačno se gradi prvi zidni objekt sa 6 kada i 24 kreveta. Sveukupno provedene su tri analize vode. Jedna provedena od strane prof. dr. Hauera iz Beča 1858. koji je ustanovio kako je termomineralna voda imala visok udio ljekovitosti što je i omogućilo razvoj toplica, dok za prve dvije ne postoje zapisani rezultati. Prije Drugog svjetskog rata smještajni kapacitet toplica dosegao je dvije zdrade s 11 kada i 106 kreveta te dva stalna liječnika. Prema informacijama naših sugovornica, vrijeme rada lječilišta tada je bilo sezonski od travnja do kraja studenoga. Drugi svjetski rat lječilište je ostavilo porušeno, gdje su objekti zapaljeni i izvori zatrpani. 1947. započelo se s izradom prve projektne dokumentacije i čišćenjem izvora. Prof. dr. Miholić vrši analizu vode ponovo koja se u potpunosti podudarala s Hauerovom analizom vode izvršene prije sto godina. Nakon dvije godine, 1949. adaptirala su se dva razrušena objekta sa sveukupno četrdeset kreveta. Liječnici su tada bili iz Buzeta ili Motovuna a dolazak pacijenta bio je neorganiziran, sezonskog karaktera. Medicinski centar Pula 1962. preuzima lječilište kao svoj odjel za rehabilitaciju i fizikalnu medicinu, a na čelu se kao ravnatelj nalazio dr. Reif N. i tada je lječilište dobilo svog prvog i stalnog specijalistu fizijatra-balneologa dr. Marića čija je zadaća bila organizirati zdravstvenu službu koja bi dokazala ljekovitost vode na stručnoj opservaciji. Krenulo se s renovacijom ambulante, kadi i ostalih prostorija te se ulaže u izgradnju novog smještajnog objekta. To je vrijeme naglog razvoja turizma, a lječilište 1970. ulazi u sastav poduzeća Rivijera iz Poreča. Povećava se terapijska ponuda te u sve većem broju dolaze novi gosti iz Italije i Švicarske, čemu je zasigurno doprinijela i gradnja suvremenog objekta od 200 ležajeva. Sugovornice zaključuju da se Istarske toplice danas se nalaze u privatnom vlasništvu Mirka Klima, čije prebivalište je u Švedskoj.

5.1.3. Prirodni ljekoviti činitelji

Nakon povijesnog pregleda, u komunikaciji s ispitanicima zatražili smo informaciju o prirodnim ljekovitim činiteljima te komparativnim prednostima lječilišne destinacije u usporedbi s europskim termama. Iznesene su indikacije i kontraindikacije ljekovitosti vode i fanga te je činjenicama potkrijepljena njihova kvaliteta.

Analiza vode potvrđuje ju kao termalnu i sumpornu koja sadrži prirodnu radijaciju te oveću količinu kalcija, klora, natrija i drugih minerala. Temperatura vode kreće se

između 32 i 34°C, dok radioaktivnost iznosi 623 Bg/L, a sumporovitost od 33 do 38 mg H₂S/kg. Izuzetna ljekovitost vode izdvaja Istarske toplice od drugih termalnih izvora te prema navodima intervjuiranih stručnjaka iz lječilišta, to ih kategorizira na treće mjesto u Europi po kvaliteti. Sumporna, termalna voda koja sadrži radijaciju zajedno s ostalim korisnim materijalima pomažu pri smanjenju boli, ubrzavaju metabolizam, povećavaju cirkulaciju te djeluju protuupalno. Ukazuju kako je čovjek oduvijek povezan s prirodnim ljekovitim činiteljima kao što su to klima, sunčevo zračenje, more, ljekovito blago i termomineralne vode. Tisućljećima je to star recept za održavanje i unaprjeđenje zdravlja, oporavak, liječenje, rehabilitaciju te ujednako poboljšanje kakvoće života.

Ljekovito blato, poznat kao fango priprema se dugim procesom dozrijevanja na poseban način, zemlje sa izvora rijeke Mirne i korištenjem termomineralne vode. Nanosi se direktno na kožu u debljini tri do četiri centimetara, čija temperatura iznosi 40°C te se na poslijetku ispire pod mlazom ljekovite vode. Iako je voda izrazito ljekovita, također sadrži jaka terapijska svojstva te se preporučuje jedno kupanje dnevno od pola sata. Osnovno djelovanje je kemijsko s obzirom na sumpor i minerale i termičko djelovanje koje je uvjetovano toplinskim svojstvima peloida, dok trajanje terapije peloidom iznosi 40 minuta.

Što se tiče indikacija i kontraindikacija sastav vode uspješno pomaže pri liječenju kroničnih reumatskih, dermatoloških bolesti i degenerativnih bolesti, bolesti gornjih dišnih puteva inhalacijama, ginekoloških bolesti te postoperativnih stanja kostiju, zglobova i kralježnice. Među kontraindikacijama navode se zarazne i maligne bolesti, neuropsihijatrijski slučajevi te dekompenzirano srce. Izuzetna ljekovitost Istarske toplice odvaja od ostalih termalnih izvora i postavlja ih na treće mjesto u Europi po kvaliteti, zaključak je intervjua.

5.1.4 Razvojni izazovi i potencijali Istarskih toplica

Intervjuirani predstavnici lokalnih dionika ukazuju da su ključni izazovi u razvoju zdravstvenog turizma obogaćivanje postojeće ponude dodatnim sadržajima, primjerenim potrebama različitih čimbenika potencijalnih korisnika zdravstvenih, medicinskih i rekreacijskih usluga. Osim izgradnje dodatnih sadržaja, terapijskih i dijagnostičkih te osuvremenjivanja u cilju podizanja kvalitete smještajnih kapaciteta

predlaže se ujednačavanje sa standardima hotela više kategorije te uređenje i izgradnja dovoljnog broja zabavnih sadržaja kao što su „water fun“, sportski i slično.

Razvojni potencijali koje ispitanici prepoznaju odnose se na ljekovitost vode i blata po čemu su najpoznatiji i po čemu zapravo i jesu treći u Europi. Ključna tržišta su Hrvatska, Italija, Njemačka i Slovenija. Na pitanje gdje se lječilište vidi za 10 godina u odnosu na europsku konkurenciju odgovaraju kako se vide kao vodeće europsko lječilište upravo zbog prirodnih blagodat i koje posjeduju i kojima pametno i odgovorno raspolažu. Prilikom pitanja o mogućem članstvu toplica u EHTTA-i (Europskoj udruzi povijesnih termalnih gradova) odgovor je bio kako nisu u mogućnost aplicirati se za članstvo toplica u EHTTA-i budući da destinacija mora biti karakterizirana kao grad.

5.1.5 Struktura gostiju i budući planovi razvoja

U strukturi gostiju u najvećoj mjeri nalaze se umirovljenici koji uz smještaj koriste i usluge fizikalne terapije uz D1 uputnicu koja pokriva cijenu terapije. U zimskim mjesecima dolasci su većinom grupni dok ljeti prevladavaju individualni gosti. Preko vikenda su zastupljeni vikend gosti, što se odnosi na mlađu populaciju, a u ljetnim mjesecima u toplicama uživaju obitelji s malom djecom. Programe koje razvijaju za lokalno stanovništvo su desetodnevni paket terapija sa specijalističkim pregledom, uključenim satovima joge, koji se održavaju ponedjeljkom te mjesečne karte po povoljnim cijenama za fitness centar i bazene.

U intervjuu prikupljeni podaci navode sljedeće planove: planira se uređenje smještajne infrastrukture u sklopu projekta „Quality of life +55“, što znači da se planira dio postojećeg objekta od stotinjak soba preurediti u oko 40-ak apartmana za smještaj osoba starijih od 55 godina na duže vrijeme. U projekt je uključen „Life care model“ - cjeloživotni smještaj gdje se brine o kvaliteti života uz korištenje raspoloživih resursa. Vrijednost investicije procjenjuje se na 30 milijuna kuna za koju se planira kandidirati za EU fondove.

U cilju je zaštititi termalne izvore te se planira iskop trenutno zatrpanog jezera koje je devastirano 1980-ih godina i koji se nalazi nedaleko wellnessa te pretvorba u kupalište, u vrijednosti investicije od 40 milijuna kuna. U zaštitu ljekovitih svojstva spada i pakirnica fanga (ljekovitog blata) u vrijednosti od 2,5 milijuna kuna.

Planira se izgradnja kongresnog dijela, sportskih objekata i dvorana, terena za tenis, nogomet, dječje igralište i trim staza u vrijednosti investicije od 7,5 milijuna kuna te izgradnja zabavnog centra ispod stijene Gorostas u svrhu animacije gostiju uz plesnih večeri, caffe bara u vrijednosti od skoro 2 milijuna kuna, što se financira iz EU fondova. Planira se uložiti i u nove metode terapije, instrumente i razne aparature te opremu za dijagnostiku sportaša u vrijednosti od 7,5 milijuna kuna te uređenje ulazne prostorije, recepcije i slično.

Svi navedeni projekti osmišljeni su u cilju moderniziranja ponude zdravstvenog turizma. Sadržaji koji su predviđeni projektima ispunjavaju potrebe i navike suvremenog turista, posebno skupine kojoj je zdravstveni turizam prioritet. Sve nove projekte, sadržaj i ambijent potrebno je promovirati i ukazati na koristi koje izazivaju kod korisnika. Rezultat uspješne provedbe svih planova i projekata i poslovanje toplica ogledat će se u efektivnoj promociji koja je usmjerena na ciljano tržište.

5.2. Analiza rezultata istraživanja

Provedeni intervjui s ključnim dionicima o njihovim stavovima i potencijalima razvoja zdravstvenog turizma u Istarskim toplicama potvrdili su polazne hipoteze. Egzistencija Istarskih toplica seže u daleku povijest što objašnjava njenu dugu tradiciju. Legende o njenom nastanku postale su dio lokalne kulture i dobra su pripovjedačka metoda koja se posjetiteljima sviđa i koja ih privlači. Blagodati kojima toplice raspolažu pomažu lokalnom stanovništvu i posjetiteljima pri liječenju, rehabilitaciji ili poboljšanju njihova zdravlja.

Ljekovita svojstva prirodnih čimbenika vrlo su cijenjena od rimskih vremena do danas, a bogatstvo tretmana može zadovoljiti potrebe raznih segmenata. Iako je cjelokupna ponuda vrlo tražena, voda koja izvire iz stijene, s bogatim ljekovitim sastavom i mineralima te peloid glavni su razlog posjete toplica. Ključni izazovi u razvoju zdravstvenog turizma koje navode ispitanici su potreba za moderniziranjem smještajnih kapaciteta i postojeće lječilišne ponude dodatnim sadržajem, ovisno o potrebama korisnika medicinskih, zdravstvenih i rekreacijskih usluga, što potvrđuje hipotezu o nedovoljno razvijenoj lječilišnoj i smještajnoj infrastrukturi. Stoga, osim što se planira izgradnja dodatnog terapijskog i dijagnostičkog te zabavnog sadržaja, planira se i podizanje kvalitete smještajnih kapaciteta te izjednačavanje sa

standardima hotela više kategorije što bi dovelo do modernizacije i prilagodbe aktualnim trendovima.

Također, Istarske toplice mogu ponuditi rješenje na važan problem i potrebu reduciranja sezonalnosti turizma Istre, jer mogu ponuditi svoje usluge tijekom cijele godine. Iako su se modeli vlasništva često mijenjali, s ulaganjem u kvalitetu i razvoj se nikad nije posustalo. Razvojni potencijali odnose se prije svega na ljekovitost blata i vode po čemu su poznati i po čemu zapravo i jesu treći u Europi.

Istarske toplice od početka poslovanja u privatnom sektoru orijentirane su na privlačenje turista s stranih tržišta. Privlačenje stranih turista, prema analizama i istraživanjima, donosi veći profit budući da su strani turisti veći potrošači koji troše čak i do tri puta značajno više od domaćih turista. Upravo iz tog razloga Istarskim toplicama je u cilju privući stranu klijantelu, no da bi se to postiglo potrebna su znatna ulaganja u lječilišnu, smještajnu i prometnu infrastrukturu kako bi se moglo konkurirati poznatim europskim destinacijama.

Iako strani turisti čine veliki udio u ukupnom broju noćenja, postotak noćenja domaćih turista i dalje je veći je od inozemnih. Najviše je stranih turista iz nama susjednih zemalja poput Slovenije, Italije, Austrije te Poljske i Švicarske. Turisti iz susjednih zemalja već su upoznati s ponudom i blagodatima koje Istarske toplice pružaju te se i iz toga razloga, a i zbog blizine destinacije rado vraćaju. Zahvaljujući i efikasnoj promociji, ostvaruje se porast u broju noćenja inozemnih turista.

Iako su strana tržišta ključna, naši sugovornici naglašavaju važnost domaćih gostiju koji i dalje prevladavaju. Pošto je zdravlje i dobrobit lokalne zajednice prioritet i aktualnih strateških razvojnih dokumenata, osmišljeni su posebni programi za lokalno stanovništvo, poput desetodnevnih paketa terapija sa specijalističkim pregledom i dodatnim pogodnostima po povoljnim cijenama. Paketi pogodnosti posjetiteljima su privlačni te su mogući ključan razlog posjete toplica.

U strukturi gostiju najviše je umirovljenika, s obzirom da je njima potrebno najviše brige oko zdravlja te im korištenje usluga pokriva zdravstveno osiguranje. Uz umirovljenike u toplicama se tijekom zimskim mjeseci mogu pronaći manje grupe, dok ljeti prevladavaju individualci ili obitelji s djecom, a vikend je rezerviran za mlađu populaciju.

Nažalost, Istarske toplice trenutno nisu u mogućnosti aplicirati za članstvo u EHTTA-i budući da je glavni preudvjet pridruživanje udruzi karakterizacija destinacije kao grada što toplice nisu. S obzirom na važnost međunarodnog umrežavanja i suradnje u zajedničkim programima promocije i suradnje u programima revitalizacije europskih povijesnih lječilišta, bilo bi korisno istražiti mogućnost da Istarske toplice ipa postanu član te ugledne udruge i Europske rute povijesnih termalnih lječilišta, pogotovo imajući u vidu kvalitetu termalne vode i prirodnih lječilišnih faktora, koja bi trebala dobiti veću međunarodnu prepoznatljivost i vidljivost.

Rezultati provedenih istraživanja biti će prikazani u SWOT analizi u nastavku koja uključuje snage, slabosti te tržišne prilike i prijetnje.

Tablica 1. SWOT analiza Istarskih toplica

SNAGE	SLABOSTI
Dugotrajna tradicija i povijest	Nedovoljno razvijena prometna i turistička infrastruktura
Iznimna ljekovitost vode	Zastarjela ponuda i zastarjelost objekta
Pozitivni učinci na zdravlje	Nemogućnost pridruživanju EHTTA-i
Kvaliteta i raspoloživost	Nedostatak usluga prijevoza do destinacije
Izniman potencijal	Nedovoljna promocije toplica tržištu
Blizina emitivnih tržišta	Nedostatak sajмова za promociju toplica
Stalni i odani gosti	Nedostatak partnerske suradnje
Poboljšanje kakvoće zdravlja	Loše održavanje okoliša
Treće mjesto u Europi po kvaliteti	
Uvažavanje stranog i domaćeg tržišta	
PRILIKE	PRIJETNJE
Spoj više vrsti turizma	Velike investicije za poboljšanje rada
Realizacija planiranih inovacija	Potreba za većim novčanim sredstvima
Uvođenje dodatnih ponuda	Konkurencija
Cjelokupna modernizacija	Sve veći broj razvijenih lječilišta

Razvijanje ponude u skladu s potrebama potrošača	COVID-19 – zatvaranje objekta i manji prihodi – potreban oporavak
Povećana potražnja	Velika očekivanja potrošača
Povećanje broja bolesti i nezgoda	Brzi razvoj tehnologije
Stres u svakodnevnom životu	
Prepoznatljivost Istre kao zdravstveno-turističke destinacije	
Virtualna realnost – prikaz povijesti toplica	

Izvor: istraživanja autorice

Kao što je vidljivo iz SWOT analize, ključne prednosti Istarskih toplica su bogata lječilišna tradicija i prirodni ljekoviti činitelji, prije svega kvalitetna i ljekovita svojstva vode. Iako trenutno možda nisu u mogućnosti pridružiti se EHTTA-i, očito je da Istarske toplice u aktualnom globalnom kontekstu imaju izniman razvojni potencijal, s izrazitim prednosima u odnosu na konkurenciju, koje se sastoje prije svega u prirodnim lječilišnim činiteljima, položaju i trendovima na strani potražnje. Treba voditi, naravno, računa i o tržišnim prijetnjama, no očito je da se otvaraju nove prilike za razvoj i ostvarenje punog potencijala toplica.

Kako bi realizirale svoj razvojni potencijal, Istarske toplice trebale bi modernizirati i unaprijediti ponudu da bude primjerena svim segmentima korisnika, prilagoditi se aktualnim trendovima i potrebama (post)pandemijskih turista, kojima treba ponuditi programe prevencije i rehabilitacije. Provedeno istraživanje ukazalo je i na velik potencijal umrežavanja atrakcija i proizvoda ostalih oblika turizma posebnih interesa, što bi omogućilo cjelogodišnje programe i reduciralo sezonalnost te pomoglo održivom razvoju lokalne zajednice.

Neke od noviteta mogu biti dodatni rekreacijski i zabavni sadržaji za sve uzraste, animatori za djecu, nova oprema za potrebe liječenja i rehabilitacije, alternativne detox terapije, sauna i slično te uređenje interijera i eksterijera za ugodniji boravak. Kada se ponuda unaprijedi, potrebno ju je adekvatno promovirati. Toplice se mogu promovirati kroz sve vrste medija, kako bi komunicirale svoju ponudu svim kategorijama korisnika.

Vrlo je bitno da se Istarske toplice koncentriraju na domaće i inozemno tržište te da inovacije i ulaganja usmjere prema moderniziranju, ne samo ponude već cjelokupne lječilišne i turističke infrastrukture. Potrebno je ulagati u investicije koje će pridonijeti poboljšanju poslovanja, dok bi novi programi prevencije i rehabilitacije trebali pomoći lokalnom stanovništvu i gostima u unapređenju zdravlja i sanaciji posljedica pandemije.

6. ZAKLJUČAK

Provedeno istraživanje potvrdilo je polazne hipoteze da Istarske toplice imaju veliki potencijal za razvoj zdravstvenog turizma, no da bi se on ostvario potrebno je riješiti ključne preduvjete, a to su ulaganja u lječilišnu i turističku infrastrukturu i unapređenje kvalitete ponude. Kako bi se potencijal realizirao potrebno je ostvariti znatne investicije.

Svrha istraživanja je ostvarena kroz analizu postojećih resursa, koja je ukazala na velike potencijale za budući razvoj Istarskih toplica, ali i zdravstvenog turizma u Istri općenito. Cilj rada je ostvaren kroz prikaz aktualnog stanja i mogućnosti razvoja zdravstvenog turizma Istarskih toplica, koji se temelji na dugoj lječilišnoj tradiciji ali i jedinstvenom sastavu termomineralne vode i fanga.

Provedena istraživanja potvrdila su navedene činjenice o ljekovitim karakteristikama vode i peloida te su predstavljene dodatne informacije o povijesti, ljekovitim činiteljima te izazovima i potencijalima razvoja. Kroz analizu intervjua s predstavnicima ključnih dionika predstavljeni su planovi unaprjeđenja turističke i lječilišne infrastrukture.

U zaključku rada potvrđuje se točnost tvrdnje da Istarske toplice imaju sve potrebne resurse i bogatu lječilišnu tradiciju, ali i zastarjelu ponudu i nedovoljno razvijenu lječilišnu i turističku infrastrukturu, te da zbog neadekvatne promocije ne ostvaruju svoje potencijale u cijelosti. Povratak tradiciji znači povratak održivom zdravstvenom i wellness turizmu. Raspoloživim ljekovitim svojstvima i povratkom termalnim izvorima moglo bi se naći rješenje za aktualnu krizu. Prirodna lječilišna svojstva prilagođena su potrebama suvremenog turista, no aktualna ponuda i stupanj razvoja lječilišne i smještajne infrastrukture nisu adekvatni.

Osim što omogućuje razvoj održivog turizma koji se odvija tijekom cijele godine i time rješava pitanje sezonalnosti, zdravstveni turizam dodatni je razlog za posjetu i opuštanje daleko od prepune obale i masovnog turizma sunca i mora. No, ne smije se zaboraviti ni morska voda kao iznimno ljekoviti prirodni čimbenik koji se nedovoljno koristi u ponudi zdravstvenog turizma i kojega je potrebno više promovirati u zdravstvene svrhe.

Istra ima izniman potencijal razvoja zdravstvenog turizma, pogotovo u kontekstu aktualnih globalnih trendova, no kako bi se on u potpunosti iskoristio, treba poraditi

na ulaganju u infrastrukturu, kroz nove investicije i korištenje EU fondova za unapređenje kvalitete ponude. Istarske toplice, kao jedine istarske terme, karakterizira jedinstvena kvaliteta termalne vode, među najboljima u Europi. Tu komparativnu prednost, kao i ostale lokacijske, prirodne i kulturne pogodnosti treba adekvatno iskoristiti, prije svega u svrhu poboljšanja kvalitete života lokalnog stanovništva, održivog teritorijalnog razvoja i diverzifikacije turističke ponude. Istarske toplice mogle bi postati okosnica razvoja zdravstvenog turizma u Istri, ukoliko bi se na aktualne globalne trendove odgovorilo adekvatnim investicijama, umrežavanjem s uglednim međunarodnim partnerima te korištenjem raspoloživih sredstava EU fondova za neophodno unapređenje lječilišne, turističke i prometne infrastrukture.

LITERATURA

KNJIGE:

1. Blažević, I. (1987) *Povijest turizma Istre i Kvarnera*, Otokar Keršovani, Opatija.
2. Car, A. (2010) *Od blatne kupke do wellnessa: razvoj zdravstvenog turizma u Hrvatskoj*, Opatija, Hrvatski muzej turizma. Str. 63-64.
3. Bertoša, M., Matijašić, R. (2005) *Istarska enciklopedija*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Str. 326-327.
4. Dujmović, M. (2014) *Kultura turizma*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
5. Geić, S., Geić, J., Čmerlec, A. (2010) *Zdravstveni turizam egzistencijalna potreba u suvremenom društvu*, Split, Sveučilište u Splitu, Str. 317-324.
6. Gržinić, J., Bevanda, V. (2014) *Suvremeni trendovi u turizmu*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Str. 70-117.
7. Gržinić, J. (2019) *Uvod u turizam, povijest, razvoj, perspektive*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Str. 167-173.
8. Hitrec, T. (1996) *Zdravstveni turizam – pojmovni i koncepcijski okvir*, Institut za turizam, Zagreb, 253-264 str.
9. Ivandić, N., Kunst, I., Telisman Košuta, N. (2016) *Planiranje razvoja zdravstveno turističkih destinacija: Primjer Kvarnera*, Zbornik radova, Str. 417-430.
10. Janko, V., Strčić, M. (1968) *Motovun: Pazin, Beram, Oprtalj, Grožnjan, Završje, Buzet, Istarske toplice*, Rijeka, Centar za turističku propagandu, Str. 48-51.
11. Kesar, O., Rimac, K. *Medical tourism development in Croatia*, Economics Faculty Zagreb, Zagreb, Str. 107-134.
12. Kušen, E. (2002) *Turistička atrakcijska osnova*, Institut za turizam, Zagreb Str. 188-220.
13. Kušen, E. (2006) *Hrvatski turizam: plavo, bijelo, zeleno*, Institut za turizam, Zagreb, Str. 215-238.
14. Pačić, J. (2001) *Zdravstveni turizam u Hrvatskoj: Istarske Toplice u zdravstvenom turizmu*, Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, Ivanišević G., Zagreb, Str 225-256.

15. Puczko, L., Kay Smith, M. (2008) *Health and wellness tourism*, A routledge freebook, United Kingdom, Str. 9-60.
16. Saftić, D., Bošković, D. (2008) *Health tourism as a segment of the tourism offering of rural Istria*, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, Str. 120-140.
17. Senečić, J. (1998) *Promocija u turizmu*, Mikrorad, Zagreb, Str. 11-128..
18. Špoljar, S. (1994) *Prilog promidžbi zdravstvenog turizma Republike Hrvatske*, Zagreb, Acta Turistica, br.2. Str. 253-264.
19. Vukonić, B., Čavlek, N. (2001) *Rječnik turizma*, Masmedia, Zagreb, Str. 55-76.
20. Vukonić, B. (2010) *Turizam - Budućnost mnogih iluzija*, Visoka poslovna škola Utilus, Zagreb. Str. 7-50, 100-120.

ČLANCI:

1. Avelini Holjevac, I. (2002) Kvaliteta kao strategija razvoja hrvatskog turizma. U: Meler, M. (ur.) *Zbornik radova Znanstvenog skupa Kontinentalni gospodarski resursi u funkciji razvitka turizma Republike Hrvatske*, 52-64 str.
2. Bagat, M., Sekelj-Kauzlarić, K. (2004.) Mogućnost razvoja zdravstvenog turizma u Hrvatskoj, *Medix*, God. X; broj 52. Str.58-63.
3. Cetinski, V., Kušen, E., (2000.) Status i struktura zdravstveno – turističke destinacije, *Zbornik radova*, Zdravstveni turizam za 21. stoljeće, Opatija, Str. 255.
4. Čargonja, A., (1967.) Istarske toplice kroz stoljeća. *Istarski mozaik*, br. 3, Str. 81-85
5. Hamović, V. Pavlo, R., Vukonić, P. (2009) Advantages of health tourism in spas and climatic localities of lokubara district and istria county on aspect of potential tourist demands transitional changes, *Journal for Economic Theory and Practice and Social Issues*, Srbija. Str. 130-138.
6. Marić, A. (1962.) Istarske toplice kod Buzeta: Toplice sv. Stjepana kod Buzeta, *Jadranski zbornik*, V/1961-1962, God.5, Str. 199-217.

INTERNETSKI IZVORI:

1. Cattunar, A., Mičković, V. (2019) *Prirodni ljekoviti činitelji*, Nastavni zavod za javno zdravstvo Primorsko - goranske županije, Rijeka, Str. 11-17.

- file:///D:/Preuzimanja/1044264.Rad_01_-_Drugi_kongres_LJECILISNI_TURIZAM_1.pdf (21. travnja 2022.)
2. EHTTA, <https://historicthermaltowns.eu/> (29. svibanj 2022.)
  3. HrTurizam, Istarske toplice – oaza netaknute prirode i ljekovite vode <https://www.turistickeprice.hr/istarske-toplice-oaza-netaknute-prirode-i-ljekovite-vode/> (21. travnja 2022.)
  4. Hrvatska turistička zajednica: *Wellness i zdravlje* <https://croatia.hr/hr-hr/zdravlje-i-wellness> (27. svibanj 2022.)
  5. Hrvatska turistička zajednica: *zdravstveni turizam u Hrvatskoj* (2017) <https://www.htz.hr/sites/default/files/2018-02/HTZ%202017%20Zdravstvena%20brosura%20HR.pdf> (3. ožujka 2022.)
  6. Istarske toplice, <https://www.istarske-toplice.hr/> (3. ožujka, 2022.)
  7. Ivanišević, G (2016) Prirodne pretpostavke zdravstvenog turizma u Hrvatskoj, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, (27), 11-23 str. <https://hrcak.srce.hr/file/252211> (21. travnja 2022.)
  8. Institut za turizam, *Percepcija Hrvatske kao destinacije zdravstvenog turizma na tržištu posrednika – kvalitativno istraživanje* (2018) https://www.htz.hr/sites/default/files/2019-07/Zdravstveni%20turizam_Percepcija%20Hrvatske_Konacni%20izvjestaj_23_042018_FIN.pdf (21. travnja 2022.)
  9. Ivandić, N., Kunst, I., Telišman-Košuta, N. (2015) *Pretpostavke održivosti zdravstvenog turizma u Republici Hrvatskoj – načela razvoja i ključni činitelji uspjeha*, <https://hrcak.srce.hr/file/252213> (21. travnja 2022.)
  10. Istrapedia, *Istarske toplice*, <https://www.istrapedia.hr/en/natuknice/1237/istarske-toplice> (21. travnja, 2022.)
  11. Ministarstvo zdravstva: *nacionalni plan razvoja zdravstva 2021. – 2027.* (2021) <https://zdravstvo.gov.hr/UserDocsImages//2022%20Objave//Nacionalni%20plan%20razvoja%20zdravstva%202021.-2027..pdf> (21. travnja 2022.)
  12. Ministarstvo zdravstva: *nacionalne strategije* (2021) <https://www.htz.hr/sites/default/files/2018-02/HTZ%202017%20Zdravstvena%20brosura%20HR.pdf> <https://zdravlje.gov.hr/nacionalne-strategije/1522> (21. travnja 2022.)

13. Ministarstvo zdravstva: katalog projekata zdravstvenog turizma (2016)
https://zdravstvo.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Programi,%20projekti%20i%20strategije/Katalog%20projekata%20zdravstvenog%20turizma_HRV.pdf
(31. svibanj 2022.)
14. Ministarstvo kulture i medija: kulturne rute Vijeća Europe u Republici Hrvatskoj (2021)
https://mint.gov.hr/UserDocImages//2022_sustainable//220429_Kulturne_rute_VEU2021.pdf (29. svibanj 2022.)
15. Narodne novine: *nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine* (2021) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2021_02_13_230.html (21. travnja, 2022.)
16. Narodne novine: odluka o dodjeli koncesije za crpljenje termalnih voda (2001)
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_05_44_737.html (29. svibanj 2022.)
17. Nefat, A. i Bonas, P. (2012). Istarske Toplice. *Fizikalna i rehabilitacijska medicina*, 24 (1-2), 40-46. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/93082>
18. Općina Oportalj: *legenda o nastanku Istarskih toplica*, <http://www.oprtalj.hr/index.php/turisticka-ponuda/zanimljivosti> (21. travnja, 2022.)
19. The European Spa, <https://www.theeuropeanspa.eu/> (29. svibanj 2022.)
20. Turistički portal Istre, <https://www.istra.hr/hr> (29. svibanj 2022.)
21. UNESCO: The Great Spa Towns of Europe, <https://whc.unesco.org/en/list/1613/> (29. svibanj 2022.)
22. Turistička zajednica Istarske županije: dolasci i noćenja turista po zemljama porijekla (2017) http://www.istra.hr/.app/upl_files/Istra_2017.pdf (20. travnja 2022.)

POPIS SLIKA

Slika 1. Karta Istarskih toplica	4
Slika 2. Razglednica Istarskih toplica	6
Slika 3. Terapija peloidom	10
Slika 3. Certifikat kulturnih ruta Europe	15

POPIS TABLICA

Tablica 1. SWOT analiza Istarskih toplica	29
---	----

POPIS GRAFOVA

Graf 1. Broj noćenja turista u Istarskim toplicama, 2014.-2017. godina	7
--	---

PRILOZI

Intervju 1: Razgovor sa Martinom Meštrović, stručnom suradnicom turističke zajednice Općine Opatlj,.....	38
Intervju 2: Razgovor sa Alessandrom Pučić, stručnom suradnicom odjela prodaje i marketinga Istarskih toplica	39
Intervju 3: Razgovor sa Martinom Marinac, voditeljicom odjela prodaje i marketinga Istarskih toplica.....	44

Prilog 1: Intervju sa Martinom Meštrović, stručnom suradnicom turističke zajednice Općine Opatalj

1. Možete li nam u nekoliko rečenica ukratko navesti ključne razvojne faze povijesti turizma u Vašoj lječilišnoj destinaciji?

Prvi znanstveni opisi Istarskih toplica i tamošnjih izvora potječu iz mletačkih vremena. Tommasini navodi: „Pod tim ruševinama jedna je litica koja se okomito spušta u dubinu 208 koraka, gotovo do razine doline, i u čijem podnožju izvire mlaka sumporna voda. Kvaliteta ove vode nije različita od one u San Pietru, na granici Karnije...“. Manzuoli, doktor prava, 1611. je zapisao: «U podnožju brežuljka na kojem se nalazi ovo naselje (Zrenj) nalazi se voda koja uvijek izvire, a ima uvelike sumpornu i smolastu sadržinu, te uspješno otklanja svrab i slične oboljelosti“.

Prospero Petronio o njima govori: «U dolinu Motovuna, u podnožju (brda) Monte i Zrenja (Sdregna) utječe potok sa sumpornom vodom, koja je mlaka. Sumporne vode toga potoka nalaze se i podalje brda (misli se na stijenu, tj. liticu svetoga Stjepana), u dolini gdje se nalazi nekoliko manjih sumpornih vreća. Voda nije vruća, već si mnogi ugodno peru ruke; eksperimentiralo se s njome radi liječenja ukorijenjenih bolesti prouzročenih vlagom, radi liječenja svraba i sličnih akutnih bolesti. U ovoj vodi namakali su se konoplja i platna koji bi se potpuno izbijelili za tri dana; također ove su vode bile dovoljne za pokretanje mlinova“.

Zapisano je da su Istarske toplice, nazivane i toplice Sv. Stjepana, bile poznate već za vrijeme Rimske vladavine u Istri. Moderno poimanje toplica u turističkom smislu započelo je izgradnjom prvih kapaciteta 1817. od strane tadašnjih vlasnika, obitelji de Gravisi iz Kopra. Prvi turistički vodič toplica napisao je motovunski liječnik Pietro Ghersa, a dao ga je tiskati 1884. Antonio Bertetich. Potonji je postao vlasnik toplica temeljem kupoprodajnog ugovora sklopljenog u Poreču 12. kolovoza 1875. . Prijašnji su vlasnici bili Vincenzo i Federico de Gravisi. U cjeniku iz 1843. stoje cijene za usluge koje su podijeljene prema imovinskom stanju gosta.

Kupanje i tretman s blatom te sobom za odmor i lječničkim pregledom bilo je najskuplje. Slijede medicinski pregled bez sobe za odmor, pa još niža cijena za osobe manjih financijskih mogućnosti. Četvrta kategorija bila je za osobe s još manjim mogućnostima, a peta je predviđala besplatnu uslugu kupanja i korištenja blata potpuno siromašnim ljudima i vojnicima bez čina.

Od pića je u ponudi bilo: crno i bijelo obično vino koje se prodavalo u kriglama, refošk u flaši, šampanjac muškat u flaši, prastari liker u flaši ili čaši, rum u čaši, asencij u porcijama, limunada, crna kava, topla čokolada i juha.

Svatovima Angela Facchinija i Stefanije Bertetti toplice su došle u posjed obitelji Facchini iz Livada. Ta je obitelj modernizirala i kvalitetno marketinški prezentirala toplice javnosti. Nakon drugog svjetskog rata toplice su prešle u tadašnje Društveno vlasništvo, dok je pravo korištenja i upravljanja imalo turističko poduzeće Riviera iz Poreča, koje je izgradilo novi hotel od 200 ležajeva sa pratećim sadržajima.

2. Koji prirodni lječilišni faktori imaju najveću vrijednost kad se radi o Vašoj lječilišnoj destinaciji (kvaliteta vode, ljekovitog blata, klima itd). Koje su komparativne prednosti Vaše lječilišne destinacije u usporedbi s europskim termama?

Voda Istarskih toplica je sumporna, termalna, sadrži prirodnu radijaciju, te značajnu količinu natrija, kalcija, klora i drugih minerala. Temperatura vode iznosi 32-34°C. Sumporovitost 33-38 mg H₂S/kg i radioaktivnost od 623 Bg/L. Ovakav sastav vode održava se već niz godina i varijacije su male, ovisno o količini padalina. Djelovanje sumpora i prirodne radioaktivnosti u vodi je protuupalno, smanjuje bol, povećava cirkulaciju i ubrzava metabolizam.

Njezina izuzetna ljekovitost izdvaja Istarske toplice od ostalih termalnih izvora i svrstava ih po kvaliteti na treće mjesto u Europi.

Prilog 2: Intervju sa Alessandrom Pučić, stručnom suradnicom odjela prodaje i marketinga Istarskih toplica

1. Možete li nam u nekoliko rečenica ukratko navesti ključne razvojne faze povijesti turizma u Vašoj lječilišnoj destinaciji?

U podnožju stijene Gorostas visoke 85 metara, u blizini Motovunske šume te u dolini rijeke Mirne smještene su Istarske toplice. Na temeljima stare crkve u 19. stoljeću na vrhu stijene je izgrađena crkva Sv. Stjepana. U narodu Buzetskog kraja dobro je poznata legenda prema kojoj su ove toplice dobile ime. Legenda je na

ćićkom dijalektu, karakterističnom za ovo područje, a glasi ovako: „Jen bot je jen mladi portolanski konte ša na lov blizu Svete Lucije i je kontra jenu lipu dikoj.

Je pasla ovce i anka prela vunu, a zvala se je Marija. Konte se je namura u Mariju i prosija je i praša ku bi stila bit mu žena. Marija je bila šceta dikoj i je govorila: "Ja sam sirota kmetica, ca ce meni konte. Oženit cu se za suseda Jakoma ki je bravi kmet". U kontu je bila napro namurana kci portulanskog podestata, pak je smiron i posud grdo špotala Mariju da je grišnica i nepoštena. Kad je to cuja Jakomo vaje je zapustija Mariju. Marija je za te cakule bila napro žalusna i smiron je plakala. Mati ju je taložila, ali ni vejalo. Jen dan se je Marija ranpigala na unu velu grotu poli crikve Svetog Stipana i zacela je kricat: "Sveti Stipan ja cu z te grote doli skocit. Ko san grišnica i nepoštena neka umren! Ko san poštena neka voda z grote tece i neka zdravi jude". Dikoj je za spravlja skocila z grote doli.

Ostala je živa i zdrava parke ni bila grišnica. Oni bot je z grote takala vec tepla voda ki oš danas zdravi jude.“ U prijevodu, legenda glasi: Jednog dana je u lov blizu Svete Lucije išao jedan plemić koji je sreo jednu lijepu djevojku. Čuvala je ovce i prela vunu, a zvala se Marija. Plemić se zaljubio u nju i zaprosio je no ona ga odbija uz obrazloženje da je ona siromašna djevojka koja će se udati za susjeda Jakoma koji je dobar mladić. U plemića je bila zaljubljena kćer visokog dužnosnika (današnjeg gradonačelnika) koja je ogovarala Mariju te za nju govorila da je grješnica i nepoštena. Jakomo je ostavio Mariju kad je čuo za glasine koje kruže o njoj. Marija je bila tužna zbog neistina koje su kružile o njoj.

Majka ju je pokušala utješiti, ali bezuspješno jer se Marija odlučila baciti sa stijene sv. Stjepana. Jednog dana popela se na stijenu i vikala: "sveti Stjepane ja ću skočiti sa stijene. Ako sam grješnica i nepoštena neka umrem, a ako sam poštena neka poteče voda iz stijene koja će liječiti ljude!". Marija je skočila sa stijene i ostala živa, a iz stijene je potekla topla voda koja i danas liječi ljude. Prema ovoj legendi, nastale su današnje Istarske toplice čija povijest seže daleko u povijest. Naime, vjeruje se da su Istarske toplice bile poznate i korištene za higijensko kupanje još u vrijeme starih Rimljana.

Dokazi tog pretpostavci je pronađen rimski novac i spomen ploče u neposrednoj blizini Istarskih toplica. Također, za vrijeme vladavine Rimljana u Istri, dolina rijeke Mirne služila je kao strateško-trgovački put. Kako bi si osigurali taj put, Rimljani su gradili različite vojne i civilne objekte i na taj način širili svoju kulturu.

Prema povjesničaru Moretaniju, dolinom rijeke Mirne prolazio je plovni kanal koji je bio sagrađen još prije dolaska Rimljana, što ukazuje na to da je pored trgovačkih i vojnih ciljeva, plovni put služio i tome da bi kupalište bilo pristupačnije i morskim prilazima. Još i danas kruži legenda u narodu da je rijeka Mirna bila plovna sve do Kamenih vrata.

Još jedan povjesničar spominje plovni kanal rijeke Mirne. Naime, Kandler, opisuje Istru te spominje plovni kanal Mirne s brojnim plovnim objektima i mnogim putnicima kojima za oko zapinju terme Sv. Stjepana koje su bile skromnije i manje očuvane od termi na Timavi – Monfalkone. Za vrijeme srednjeg vijeka vjeruje se da su se toplice koristile u svrhu liječenja reume i svraba od strane lokalnog stanovništva. O tome ne postoje materijalni dokazi, ali se zato 1600. ponovno javljaju spisi o Istarskim toplicama, Manzuolija, koji opisujući Istru navodi: „Na podnožju planine Zrenja izvire sumporovita voda koja liječi s uspjehom reumatizam, svrab i neke druge bolesti. Slično termalno kupalište u Monfalkoneu“. Dolaskom Napoleonove vojske u Istru toplice ponovno oživljavaju.

Tada se u bazenima liječe vojnici pod nadzorom vojnog liječnika. 1817. podižu se dvije drvene barake i postoje zapisi da su tada liječene 42 osobe. To je bilo vrijeme kada se očekivao procvat Istarskih toplica ali se iznenada pojavila konkurencija te omela planove. Naime, Izola je s otkrivena dva izvora uspjela zaustaviti razvoj Istarskih toplica na gotovo četrdesetak godina. Napokon se 1854. gradi prvi zidani objekt sa 24 kreveta i 6 kada. Tijekom prošlosti provodile su se tri analize vode, od kojih za prve dvije ne postoje pisani rezultati, a za treću, koja je bila 1858. od strane Hauera iz Beča, ustanovljeno je da je termomineralna voda imala visoki udio ljekovitosti što je omogućilo sam razvoj toplica.

Tako se pred drugi svjetski rat smještajni kapacitet toplica popeo na dvije zgrade s 106 kreveta, 11 kada i dva stalna liječnika. Lječilište je tada radilo sezonski od travnja do kraja studenoga. U drugom svjetskom ratu lječilište je bilo porušeno i zapaljeno, a izvori zatrpani. Zato se 1947. započelo čišćenje izvora i izradom prve projektne dokumentacije. Prof. dr. Miholić ponovno vrši analizu vode koja se gotovo u potpunosti podudarala s analizom vode od strane Haurera izvršene prije 100 godina. Dvije godine kasnije, 1949. , adaptiraju se dva razrušena objekta s 40 kreveta. Dolazak pacijenata tada je bio sezonskog karaktera, neorganiziran a liječnici su bili iz Buzeta ili iz Motovuna.

1962. Lječilište preuzima Medicinski centar Pula, kao svoj odjel za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju na čelu s dr. N. Reif kao ravnateljem. Lječilište tada dobiva prvog stalnog specijalistu fizijatra-balneologa dr. Marića čija je zadaća bila da organizira zdravstvenu službu s ciljem da se dokaže ljekovitost vode na stručnoj opservaciji. Investira se u izgradnju novog smještajnog objekta sa 100 kreveta, renoviraju ambulante, kade te ostale prostorije. Bilo je to vrijeme naglog razvoja turizma, pa 1970. Lječilište ulazi u sastav poduzeća Rivijera iz Poreča. Gradi se suvremeni objekt od 200 ležajeva, povećava se terapijska ponuda te pojačano dolaze novi gosti iz Švicarske i Italije. Danas su Istarske toplice u privatnom vlasništvu Mirka Klimana, čije je prebivalište u Švedskoj.

2. Koji prirodni lječilišni faktori imaju najveću vrijednost kad se radi o Vašoj lječilišnoj destinaciji (kvaliteta vode, ljekovitog blata, klima itd). Koje su komparativne prednosti Vaše lječilišne destinacije u usporedbi s europskim termama?

Ljekovitost vode i fanga - indikacije i kontraindikacije te prirodna ljekovita svojstva vode. Voda Istarskih Toplica je sumporna, termalna, sadrži prirodnu radijaciju, te značajnu količinu natrija, kalcija, klora i drugih minerala. Temperatura vode iznosi 32-34°C. Sumporovitost 33-38 mg H₂S/kg i radioaktivnost od 623 Bg/L. Ovakav sastav vode održava se već niz godina i varijacije su male, ovisno o količini padalina. Djelovanje sumpora i prirodne radioaktivnosti u vodi je protuupalno, smanjuje bol, povećava cirkulaciju i ubrzava metabolizam.

Čovjek je oduvijek povezan s prirodnim ljekovitim činiteljima: termomineralnim vodama, ljekovitim blatom, klimom, sunčevim zračenjem i morem. Ta se povezanost očituje tisućljetnom uporabom prirodnih ljekovitih činitelja u održavanju i unapređenju zdravlja, u liječenju, oporavku, rehabilitaciji različitih bolesti, te za poboljšanje kakvoće života.

Njena izuzetna ljekovitost izdvaja Istarske toplice od ostalih termalnih izvora i svrstava ih po kvaliteti na treće mjesto u Europi. Zbog njenih jakih terapijskih svojstava preporučuje se jedno kupanje od pola sata dnevno.

Fango - ljekovito blato priprema se dugotrajnim dozrijevanjem na poseban način, korištenjem termomineralne vode i zemlje sa izvora rijeke Mirne. Direktno se nanosi na kožu (debljina obloga je 3-4 cm, temperatura oko 40°C), a zatim ispiru pod jakim mlazom ljekovite vode. Ukupno trajanje peloid terapije iznosi oko 40 minuta. Njegovo osnovno djelovanje je termičko, uvjetovano toplinskim svojstvima peloida i kemijsko zbog djelovanja sumpora i ostalih minerala.

Indikacije:

Jedinstveni sastav vode znanstveno i u praksi dokazano uspješno pomaže u liječenju:

- Kroničnih reumatskih bolesti
- Degenerativnih bolesti lokomotornog sustava
- Dermatoloških bolesti (psorijaza, razne dermatoze)
- Bolesti gornjih dišnih puteva inhalacijama (sinusitis, laringitis)
- Ginekoloških bolesti (kronični upalni procesi i sekundarni sterilitet)
- Postoperativnih stanja kralježnice, kostiju, zglobova

Kontraindikacije:

- Maligne bolesti
- Zarazne bolesti
- Dekompenzirano srce
- Neuropsihijatrijski slučajevi

3. Koji su ključni izazovi u razvoj zdravstvenog turizma u vašoj lječilišnoj destinaciji?

Obogaćivanje postojeće ponude dodatnim sadržajima, primjerenim potrebama različitih segmenata potencijalnih korisnika medicinskih, zdravstvenih i rekreacijskih usluga. Osim osuvremenjivanja i izgradnje dodatnih sadržaja - dijagnostičkih i terapijskih, to se posebno odnosi na podizanje kvalitete smještajnih kapaciteta (izjednačavanje s hotelskim standardima više kategorije) kao i na uređenje/izgradnju određenog broja zabavnih sadržaja (sportski, 'water fun' i sl.).

4. Koje razvojne potencijale prepoznajete? Koja su ključna tržišta? Gdje se Vaše lječilište vidi za 10 godina, u odnosu na europsku konkurenciju?

Razvojni potencijali koje prepoznajemo su ljekovita voda i blato, treći po sastavu vode u Europi. Ključna tržišta su Hrvatska, Njemačka, Italija i Slovenija. Za deset godina u odnosu na europsku konkurenciju vidimo se kao vodeće europsko lječilište upravo zbog samih prirodnih blagodati koje posjedujemo.

5. Koje programe razvijate za lokalno stanovništvo?

Za lokalno stanovništvo imamo 10 dana paketa terapija sa uključenim specijalističkim pregledom, satove yoge koji se održavaju ponedjeljkom, te mjesečne karte po povoljnijim cijenama za bazene i fitness centar.

Koja Vam je struktura gostiju? Možete li nam dostaviti podatke o dolascima i noćenjima za zadnjih 10 godina?

Većinom su to umirovljenici koji uz smještaj koriste i usluge fizikalne terapije koje im pokriva D1 uputnica, u zimskim mjesecima njih je dolazak grupni, dok su ostali individualni gostiju. Preko vikenda prevladavaju vikend gosti – većinom mlađi, te u ljetnim mjesecima imamo dosta obitelji s malom djecom.

7. Imate li dodatnih komentara i sugestija?

Za sada nismo u mogućnosti aplicirati se za članstvo naših Toplica u EHTTA pošto je jedan od uvjeta da destinacija mora biti karakterizirana kao grad. Predlažemo da posjetite našu stranicu za ostale informacije.

Prilog 3: Intervju sa Martinom Marinac, voditeljicom odjela prodaje i marketinga Istarskih toplica

1. Možete li nam u nekoliko rečenica ukratko navesti ključne razvojne faze povijesti turizma u Vašoj lječilišnoj destinaciji?

Istarske toplice među prva su tri izvora termo-sumpornoj voda u Europi. Njihova duga tradicija postojanja, kao i dokazana učinkovitost razlog su njihove popularnosti i značaja koji im se pridaje. Povijest Istarskih toplica povezana je sa poviješću izvora termalnih voda na kojima se zasniva ponuda toplica. Prvi pisani dokument o ljekovitosti toplica odnosno voda potječe iz 1650., a u njemu je prema

riječima biskupa Tomassinija navedeno „u motovunskim šumama izvire topla voda sa sumporom, čiji se potok ulijeva u rijeku Mirnu. Seljaci se peru u toj vodi i time liječe reumatizam i razne bolesti kože.”

Ljekovitost voda prepoznata je i u toj dalekoj povijesti. Prva analiza vode potječe iz 1858., a njezini su rezultati jednaki današnjima, što dokazuje ljekovitost vode. U vrijeme Austro-Ugarske monarhije toplice su poznate kao Terme San Stefano i kotirale su kao kvalitetnije i bolje u cijeloj monarhiji. Poslije II svjetskog rata Toplice djeluju kao odjel za fizikalnu terapiju i medicinsku rehabilitaciju Medicinskog centra u Puli.

Od 1970. dio su turističkog poduzeća Rivijera iz Poreča, kada je ponuda osuvremenjena sa dodatnim ležajevima i dodatnim terapijama, što je privuklo nove strane goste (Italija i Švicarska). Toplice su nakon toga privatizirane. Kupio ih je sadašnji vlasnik Mirko Kliman, vlasnik švedske kompanije Miamedice, osnovavši poduzeće Miamedica Istra. Time toplice postaju prvo privatno lječilište u Hrvatskoj.

2. Koji prirodni lječilišni faktori imaju najveću vrijednost kad se radi o Vašoj lječilišnoj destinaciji (kvaliteta vode, ljekovitog blata, klima itd). Koje su komparativne prednosti Vaše lječilišne destinacije u usporedbi s europskim termama?

Dva ključna proizvoda toplica jesu dakle prirodne ljekovite vode i blato. Liječenje u toplicama temelji se na prirodnim ljekovitim činiteljima primjenom ljekovite mineralne vode i ljekovitog blaga – peloida, koji se priprema prema recepturi staroj više od 100 godina. Voda koja izvire podno stijene Gorostas prirodni je ljekoviti činitelj.

Prema balneološkoj analizi voda je mineralna Na-Ca-Cl sumporna, radioaktivna hipotermna, visoke kvalitete sa jakim balneološkim svojstvima sumpora, mineralizacije, radioaktivnosti i temperature. Temperatura vode je 33-35 Celzijevih stupnjeva. Obilježava ju visoka sumporovitost od 33-38 mgH₂S/kg i radioaktivnost 623 Bq/L, uz prisustvo drugih minerala (natrij, kalcij, klor, magnezij, ...).

3. Koji su ključni izazovi u razvoj zdravstvenog turizma u vašoj lječilišnoj destinaciji?

Ključni izazovi pri razvoju Istarskih toplica su obogaćivanje ponude i razvoj smještajnih kapaciteta, nedovoljna promocija na tržištu te unaprijeđenje aktivnosti, zabavnog sadržaja i podizanje kvalitete do standarda ostalih cijenjenih hotela i toplica. Svaku dodatnu uslugu potrebno je promovirati i ukazati na koristi koje ista izaziva kod turista. Dakle, uz sve ove razvojne aktivnosti, prodaja i unaprijeđenje poslovanja toplica ovisno je o efektivnoj promociji prilagođenoj tržištu na koje je usmjerena.

4. Koje razvojne potencijale prepoznajete? Koja su ključna tržišta? Gdje se Vaše lječilište vidi za 10 godina, u odnosu na europsku konkurenciju?

Budući da smo treći u Europi po sastavu vode, potencijale koje prepoznajemo su ljekovite vode i fango koji su razlog ovog zasluženog mjesta. Ključna tržišta predstavljaju domaća i strana tržišta, a to su Hrvatska, Slovenija, Poljska, Austrija i Njemačka. Za 10 godina lječilište vidimo kao vodeće europsko lječilište poznato stranom i domaćem tržištu, a rezultat tome su prirodne i ljekovite blagodati kojima raspolazemo.

Koja Vam je struktura gostiju? Možete li nam dostaviti podatke o dolascima i noćenjima za zadnjih 10 godina?

U prilogu dostavljamo broj noćenja turista u Istarskim toplicama u razdoblju od 2014. do 2017. gdje je prikazan ukupan broj noćenja te broj noćenja stranih i domaćih turista. 2016. Istarske toplice ostvarile su najveći ukupni broj s više od 50 tisuća noćenja. Veliki broj domaćeg stranovništva posjetilo je Istarske toplice u 2014. godini te najmanje u 2017. godini, dok je najveći broj stranih noćenja zabilježeno u 2016., a najmanje u 2017. godini.

7. Imate li dodatnih komentara i sugestija?

Da odete na našu stranicu za dodatne informacije te da svakako posjetite Istarske toplice.

SAŽETAK

Predmet ovog rada su potencijali razvoja zdravstvenog turizma u Istri s posebnim osvrtom na Istarske toplice. Svrha rada je analizirati postojeće resurse i ukazati na potencijale za budući razvoj Istarskih toplica, ali i zdravstvenog turizma u Istri općenito. Cilj rada je elaborirati aktualno stanje zdravstvenog turizma na primjeru Istarskih toplica te istražiti mogućnosti razvoja temeljenog na bogatoj lječilišnoj tradiciji i jedinstvenim prirodnim ljekovitim činiteljima.

Provedeno istraživanje, koje je uključilo i intervju s predstavnicima ključnih dionika, potvrdilo je hipotezu da Istarske toplice imaju veliki potencijal za razvoj zdravstvenog turizma, temeljen na bogatoj lječilišnoj tradiciji i prirodnoj ljekovitosti vode, no usprkos razvojnim resursima još uvijek ne ostvaruju svoj puni potencijal zbog zastarjele ponude, neadekvatne promocije i nedovoljnih ulaganja u lječilišnu i turističku infrastrukturu. Neophodan preudvjet za razvoj Istarskih toplica je, dakle, ulaganje u turističku, prometnu i lječilišnu infrastrukturu, i uz pomoć raspoloživih EU fondova.

Činjenica je da je zdravstveni turizam u Istri nedovoljno razvijen, unatoč iznimnom potencijalu, dok Istarske toplice, unatoč lječilišnoj tradiciji, prirodnim resursima termomineralne vode i fanga te drugim ljekovitim činiteljima nemaju dovoljnu prepoznatljivost zbog zastarjele ponude i neadekvatnih investicija. Stoga će potrebna ulaganja i osmišljavanje programa revitalizacije biti jedan od razvojnih prioriteta.

KLJUČNE RIJEČI: zdravstveni turizam, Istarske toplice, termalno lječilište, razvoj, potencijali, kvaliteta, wellness

SUMMARY

The subject of this paper are potentials for the development of health tourism in Istria, with a special focus on The Istrian Thermal Resort. The purpose of the paper is to analyze the existing resources and point out the potential for the future development of The Istrian Thermal Resort, as well as health tourism in Istria. The aim of this paper is to elaborate the current state of health tourism on the example of The Istrian Thermal Resort and to explore the possibilities of development based on a rich spa tradition and unique natural factors.

The research confirmed the hypotheses that The Istrian Thermal Resort have a great potential for the development of health tourism, based on the rich spa tradition and the natural healing properties of the water, but despite the development resources, the spas do not realize their potential due to outdated offers, inadequate promotion and insufficient investment in the spa and tourist infrastructure. A necessary precondition for the development of The Istrian Thermal Resort is investment in touristic, transport and medical infrastructure.

The fact is that health tourism in Istria is underdeveloped, despite its exceptional potential, while The Istrian Thermal Restort, despite their healing tradition, natural resources of thermo-mineral water and fango, and other healing factors, do not have sufficient recognition due to outdated offers and inadequate investments.

KEY WORDS: Health tourism, Istrian spa, thermal spa, development, potentials, quality, wellness